

Ant.

28

g

Ant. 28 g

<36635747290015

<36635747290015

Bayer. Staatsbibliothek

Ant. 288

DE
DIIPOLIORUM SACRO ATHENIENSIIUM.

DISSERTATIO PHILOLOGICA

QUAM

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

CONSENSU ET AUCTORITATE

AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS

IN ACADEMIA LIPSIENSI

IMPETRANDOS

SCRIPSIT

OSCARUS BAND.

SAXO-BORUSSUS.

HALAE SAXONUM,
FORMIS PLOETZIANIS.

MDCCCLXXIII.

16 A B

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Bayerische
Staatsbibliothek
München

Hujus disputationis de Diipoliorum sacro initium repetendum est a quaestione ad comparandam facultatem docendi a. h. sc. LXVII. Bonnae nobis proposita, cujus quidem verba erant: „*Διπόλια* Atheniensium et Regifugia Romanorum sacra enarrentur, dein ratio utrique festo subjecta indagetur.“ Quum enim haec causa omnino ex earum rerum antiquarum genere esset, quibus prae reliquis delectamur, quumque de ea nostro studio ita disserere contigisset, ut O. Jahnius, ille amabilis eheu praematura morte absumptus vir doctissimus et opusculi nostri aestimator benignissimus, ea, quae conscripseramus, satis digna judicaret, quae perpolirentur, fieri non poterat, quin huic iudicio animo laeto assentiremur et rem tractatam primo quoque tempore recolere constitueremus. Quod consilium nimiastrarum rerum asperitate, quamvis fortiter repugnaremus, diu multumque prohibiti valde dolemus, quod nunc demum ac de solis quidem Diipoliis ex sententia persequi potuimus.

Quae praeterea hoc loco dicenda videri queunt, intra hos fines se contineant, ut in concipiendo hoc libello diligenter studuisse nos profiteamur et observare illud notum praeceptum ab J. Kantio (p. V. 239 R.) de omni dissertatione instituenda positum, neque ea negligere, quae K. Fr. Hermannus et in ipso libro suo de sacris Graecorum antiquitatibus confecto et in praefatione ad hunc librum hic, illic de recta, qua singulae harum antiquitatum partes tractandae sint, ratione praeclare monuit.

Sed viri docti recentiores, qui jam ante nos de Diipoliis aut uberius aut brevius, prout occasio data erat, disseruerunt, sunt quidem, quos eorum cognovimus: Petr. Castellanus: *Heortologion*. Antv. 1617; vid. Gronov. *Thes.* VII. 625. 637.

Jo. Meursius: Graec. feriata. Lugd. Bat. 1619. p. 63 et 94; in Gron. Thes. VII. 742. — Lectiones Atticae, lib. VI. cp. 22. Vid. Gron. Thes. V. 1916. Lud. Nonnius: Diaeteticon. Antv. 1646. p. 156 sqq. Jo. Jonstonius: De festis Graecorum schediasma. Vratisl. 1660. Vid. Gron. Thes. VII. 873. Jo. Falsoldus: Graecorum veterum *ἱερολογία*. Jenae 1672. In Gron. Thes. VII. 873. Corsini: Fasti Attici. Flor. 1744. II. 316. 324. Jo. Potterus: Archaeologia Graeca. Lugd. Bat. 1702. pgg. 221. 229. M. G. Herrmann: Die Feste von Hellas. Berl. 1803. I. 95. II. 147. 149. M. Larcher: Mémoire sur quelques fêtes des Grecs, omises par Castellanus et Meursius. Vid: Mémoires de littérature tirés des registres de l'Académie Royale des inscriptions et belles-lettres. Paris. 1808. Tom. XLVIII. p. 252/318. C. A. Boettiger: Aldobr. Hochz. Dresd. 1810. p. 166. — Ideen z. Kunstmyth. Dresd. 1826. II. 265 sqq. K. D. Huellmann: Urgeschichte des Staats. Königsb. 1817. p. 92. C. O. Müller: Minervae Poliadis sacra ... Gotting. 1820. p. 16. — Aeschylos Eumeniden. Gött. 1833. p. 157. K. Hoeck: Kreta. Gött. 1823. II. 82. W. Heffter: Götterdienste auf Rhodus. Zerbst. 1827. I. 25. Aug. Lobeck: Aglaophamus. Reg. Pruss. 1829. p. 674 sqq. G. Hermann: Nubes. Lips. 1830. p. 131. G. Dindorf: Artt. *Διπόλεια* et *Βουφόνια* in Steph. Thes. Gr. L. Par. 1833. E. Meier: De gentilitate Attica. Hal. 1833. p. 46. L. Bossler: De gentibus et familiis Atticae sacerdotalibus. Darmst. 1833. p. 14 sqq. B. Eméric-David: Jupiter. Par. 1833. II. 507. 537. Ch. Magnin: Les origines du théâtre moderne ou histoire du génie dramatique. Par. 1838. p. 119. Richter: Art. Diipolia in Ersch. et Gruber. Allg. Encycl. Leipz. 1834. tom XXV. p. 197. Fr. Creuzer: De Vasculo Herculem Buzygen Minoemque exhibente. Vid. Annali dell' Instit. archeol. di Roma. Tom. VII. p. 106 sqq. Berol. 1835. — Symb. u. Myth. 3. Ausg. Leipz. 1843. II. 205. IV. 270. 416. 635. Fr. Hermann: Gr. Monatsk. Gött. 1844. p. 50. — Gr. Antiqq. Heidelb. 1858. II. 46. 61. Th. Bergk: Beiträge z. gr. Monatsk. Giess. 1845. p. 44. W. Wachsmuth: Hell. Alterthumsk. Halle 1846. II. 484. 581. L. Preller: Artt. „*Διπόλεια*“ et „Jupiter“ in Pauly. Real-Encycl. Stuttg. 1846.

— Demet. u. Perseph. Hamb. 1837. p. 247. — Gr. Mythol. Berl. 1861. I. 101. 133. 164. G. Welcker: Der Felsaltar d. höchst. Zeus. Berl. 1852. p. 6. — Gr. Götterl. Gött. 1857. I. 206. II. 206. E. Gerhard: Gr. Vasenbilder. Berl. 1859. IV. 9. Fr. Rinck: Die Relig. d. Hellenen. Zür. 1853. II. 4. 59. F. Schoemann: Gr. Alterth. Berl. 1859. II. 217. 447. E. Curtius: Att. Studien. I. Heft. Gött. 1862. p. 46. Aug. Mommsen: Heortologie. Leipz. 1864. p. 449. O. Jahn: Giove Polieo in Atene. Memorie dell' Instit. di corrisp. arch. Lips. 1865. Vol. II. p. 3 sqq. C. Bötticher: Der antike Festkalender a. d. Panagia Gorgopiko zu Athen; v. Philol. XXII. 385 sqq. Gött. 1865. — Erinnerungen a. Skiron u. Hier. a. Keph. Philol. XXII. 265 sqq. — Erklär. Verz. d. Abgüsse antik. Werke i. Kön. Mus. 2. Aufl. Berl. 1872. pp. 175. 178.

Cap. I.

Cui deo Diipolia celebrata sint.

Diipoliorum sive Buphonorum, ut etiam vocabantur¹⁾,

¹⁾ Veteres scriptores, qui de sacro nostro prodiderunt, omnino, quantum nos scimus, sunt: Antiphon (Oratt. Att. ed. C. Müller. Par. 1847): p. 120. cf. p. 115 et 117. Aristophanes (G. Dindorf. Lips. 1867): Nub. 985. 986. Pac. 420. Scholl. Graeci (G. Dind. Oxon. 1838) ad Arist. Nub. 408. 985. 986. Pac. 419. 420. Ab his scholl. lexicographos paullo post laudandos sua mutuatos esse, recte jam observavit Bossler. gent. sac. 14, 7. Pausanias (Schubart. Lips. 1862): I. 24. 4; 28. 11. In loco priore post vv. καλοῦσι δέ τινα τῶν ἱερέων βουφόνον lacunam esse, jam monitum ab O. Jahn. G. Pol. p. 3. Harpocratio (G. Dind. Ox. 1853): Βουφόνια. Διπόλεια. Aelianus (Aeliani, Porphyrii phil., Philonis Byz. opera rec. R. Hercher. Par. 1858): Var. Hist. VIII. 3. Porphyrius (Hercher): Περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων II. 10. 29. 30. Porphyrium ex Theophrasto hausisse dicunt Heffter. Götterd. auf Rhod. 1. 25, 101. cf. III. p. 12; Creuzer. Symb. IV. 635. 2 et 673. 1; Rinck. Relig. d. Hell. II. 4; Jahn. G. Pol. p. 3. Ceterum vid. Lobeck. Aglaoph. 1093 et Hercher. adn. crit. p. LXVI. Theodosius (Theod. Alex. Gramm. ed. Götting. Lips. 1822): Διπόλεια. Choeroboscus (de Orthographia; v. Crameri Anecd. Oxon. Vol. II. 167): Διπολεῖα. Hesychius (M. Schmidt. Jen. 1858): Βούτης. Βουφόνια. Διπόλεια. Διπόλια. Suidas (Bernh. Hal. 1853): Βουφόνια (I. 1029, 11 et 16). Διπόλεια (I. 1349, 14 et 1353, 2). Διπόλια. Θάυλων. Etymol. M. Auctor (Gaisford. Oxon.

1848): *Βουφόνια*. *Διῦπόλια*. Vid. etiam Gaisf. p. XXVII. Zonaras (Tittmann. Lips. 1808): *Διῦπόλεια*. *Διῦπολεία*. Eustathius (Lips. 1827) ad Il. VII. 466. Gramm. Sangerm. in Anecd. Gr. J. Bekkeri (Berol. 1814): *Δισωτήριον*. *Βουφόνια*. *Διπόλια*. Quibus auctoribus adjungatur Phavorinus (Dictionarium. Ven. 1801): *Βούτης*. *Βουφόνια*. *Διῦπόλεια*.

De festi propositi appellatione paullo uberius disserere idcirco opus videtur esse, quum quod omnino quattuor inveniuntur sacri nomina non omnia retinenda, tum quod eorum unum, nomen Diipolia, vario modo formatum reperitur. Et quattuor illa nomina sunt quidem haecce: *Διάσια*, *Δειλία*, *Βουφόνια*, *Διπόλεια*. Primum cognoscitur e schol. Ar. Nub. 408 et 985, ad quae cf. Suid. art. *Διπόλια* et Bekk. Anecd. v. *Δισωτήριον* et Phavor. v. *Διῦπόλεια*. Alterum nomen *Δειλία* non nisi in Bekk. Anecd. v. *Διπόλια* invenitur. Tertium vero *Βουφόνια* praebent et Aristoph. Nub. 985 et schol. ad hunc locum, et Ael. V. H. VIII. 3, et Harpocr., Hesych., Suid., Etymologus, Grammat. Bekkeri, Phavorin. s. v. *Βουφόνια*, et Eustath. ad. Il. VII. 466. Denique quartum nomen exstat in locis ex vett. auctoribus et adhuc jam citatis et paullo post ad ipsam hanc appellationem accuratius considerandam praeterea allegandis. — Jam vero si de singulis his nominationibus quaeritur, eorum primum *Διάσια*, quippe quum per errorem inditum sit, falsum esse denotandum eoque omnino mittendum est. Nam ubi id traditur, nostrum Jovis Poliei sacrum cum Diasiis, illo Jovis Meilichii festo supra commemorato — ut jam G. Hermann. ad. Nub. 985 et K. Fr. Hermann. Graec. Antiqq. II. 58, 23 monuerunt; cf. etiam Corsin. F. A. II. *Διῦπόλια*. — confusa sunt. Et etiam Thucydides I. 126. 4, quem quidem locum spectat Grammaticus Bekkeri, haec Diasia Meilichii fuisse planissime his verbis declarat: *ἔστι γὰρ καὶ Ἀθηναίοις Διάσια, ἃ καλεῖται Διὸς ἑορτὴ Μειλιχίου μεγίστη, ἔξω τῆς πόλεως κτλ.* — Alterum nomen *Δειλία* prorsus rejicitur a Bekkero, qui in Annot. crit. III. 1099 pro *δειλία* legi vult *διάσια*, et similiter a Meiero in comment. de lexicis rhetoricis (v. Gaisf. l. c. p. XXVII). Neque errabit — ut omittamus, quod Welckerus (Felsalt. 8, 10) hoc nomen ita defendit, ut id nostro festo ex ipsa fuga sacerdotis Butypi (v. cap. II.) impositum censeat; ad quam opinionem illius Romanorum sacri VI. Cal. Mart. celebrati et Diipoliorum simillimi nomen „Regifugium“ commemorare liceat — non errabit igitur, qui de hac appellatione, quippe quae nusquam alias inveniatur, aut utique assentiatur Bekkero aut saltem eam ipsis antiquioribus temporibus Athenis non exstitisse credet. Fortasse haec nuncupatio demum a doctis Grammaticis inventa et ab his solis usurpata est. — Tertium nomen *Βουφόνια*, ab ipsa bovicidii in sacro perpetrandi actione repetitum (cf. Eustath. ad Il. VII. 466.), proprie solam hanc totius festi cruentam et, ut postea accuratius demonstrabitur, aetate posteriorem partem significat. Itaque recte etiam Hesychius dicit: *Βούτης . . . ὁ τοῖς Διπολίοις τὰ βουφόνια δρῶν.*, neque omnino assentiendum Meiero (De Gentil. Att. pg. 46, 36) affirmanti et

interpretanti: „Non audiendi sunt, qui vel diversa utraque sacra, vel Buphonia Dipoliorum partem fuisse volunt; immo Buphonia sacra erant, quae peragerentur; Διπόλια autem dies festus erat, quo peragerentur. Hoc ipsum est, quod Hesych. v. Βούτης significat.“ Ad quae cf. G. Hermann. ad Nubb. 985: „Βουφόνια ex Hesychio in v. βούτης colligas proprie partem Dipoliorum dictam esse, ut eam Meursius non debuerit reprehendere.“ Sed hoc nomen peraeque ac Διπόλεια ad totum Poliei sacrum denominandum ab Atheniensibus adhibitum esse, maxime ex Arist. Nubb. 984/985 et ex Aeliano V. H. VIII. 3. cognoscitur. Cujus rei sine dubio potissimum ea causa, quod temporum decursu factum erat, ut cruenta illa βουφόνια, quum antiquissimo Diipoliorum incruento sacro adjuncta essent, ei auctoritate tantopere antecessissent, ut denique Joviale nostrum festum omnino solis ex iis constare putaretur; v. cap. III. Pro Βουφόνια semel — videlicet in Suidae cod. Bruxellensi — etiam Βουφόνεια invenitur, quae forma similiter quidem ac Διπόλεια facta, sed sine dubio improbanda est. Generis autem feminini, quod quidem genus etiam quartum nomen habet apud Zonaram et in Etymol. M., haec nuncupatio non nisi in Bekk. Anecd. 221, 22 et apud Hesych. I. 393, 10 est, ubi legitur Βουφονία. De quo usu suffecerit relegare ad Aug. Mommsenum, qui in Heortol. pgg. 344, 2 et 443 satis accurate festorum nomina promiscue et θηλυκῶς et οὐδετέρως facta et usurpata esse ostendit. — De quarto eoque usitatissimo nomine Διπόλεια [ad quod cf. ex Etym. M. v. Διπολία (v. adn. Gaisf.) illud διπολιῶδες et διπολιῶδες, et ex Arist. Nub. v. 985. et Bekk. Anecd. v. Δισωτήριον illud Διπολιώδη, pro qua forma etiam exstat Διῦπολιώδη et Διπολειώδη (v. G. Hermann. ad Arist. Nub. v. 985. et adn. Bernh. ad Suid. v. Διπόλεια I. 1353, 2] ante omnia in conspectu ponendum est, qua varia ratione ad accentum et genus et totam fictionem auctores rei eo usi sint. Et omnino hasce duodecim invenimus formas, quas quo consilio disposuerimus, facile intelligitur: I. Διιπόλια: Antiph. p. 120. schol. Ar. Nub. 408. 986 (cf. adn. Dind.). Pac. 419/420 (v. adn. Dind.). Harp. Διπόλεια (v. adn. Dind.). Aelian. V. H. VIII. 3. Porph. de abst. II. 10. 30 (cf. Hercher. adn. crit. LXVI. et praef. XI). Hesych. Βούτης. Βουφόνια. Suid. Βουφόνια. Διπόλεια. Διπόλια. Θάυλων; vid. impr. Bernh. Adnott. ad h. vv. et ejusdem „Addenda“ Tom. II. 1806. 1815. Bekk. Anecd. Διπόλια. Phavor. Βούτης. Βουφόνια. II. Διιπολία: Etym. M. s. v. III. Διηπόλια et Διηπόλεια: Exstat prior forma ap. Suid. s. v. Διπόλεια (v. Bernh. Adn. I. 1349 et Add. Tom. II. 1815), posterior ap. Harp. s. Διπόλεια (v. adn. Dind.). IV. Διιπολεία: Zon. s. v. V. Διιπόλεια: v. adn. Dind. ad Arist. Pac. 420. et ad schol. Ar. Pac. 419. 420. schol. Ar. Nub. 985. 986. Harp. et Theodos. et Zonar. et Phavor. s. v. Hesych. s. v. et s. Διπόλια. Suid. s. v. I. 1349 et 1353, et s. Βουφόνια (v. adn. Bernh.) et s. Διπόλια (v. adn. Bernh.). VI. Διιπολίεια: v. adn. Schmidt. ad Hes. v. Διῦπόλεια. VII. Διιπολιεία: v. adn. Gaisf.

ad Etym. M. v. *Διπολία*. VIII. *Διπόλεια*: Hesych. s. v. Bekk. Anecd. *Δισωτήριον*. Cf. *Διπόλιον* in adn. Gaisf. ad Et. M. v. *Διπολία*. IX. *Διπολειά*: Choerobosc. s. v. Cf. *Διπολειον* et *Διπολειον* in Et. M. v. *Διπολία* et in adn. Gaisf. ad. h. gl. et ap. Zonar. s. *Διπολειά*. X. *Διπόλεια*: Arist. Pac. 420 et scholl. 419 et 420. XI. *Διπολεια*: v. G. Herm. ad Nub. v. 984. et Meier. de Gent. Att. 46, 33. XII. *Διοσπόλεια*: Vid. Porph. de abst. (ed. Jac. de Rhoer. L. Bat. 1792) II. 30; cf. Meier. de Gent. Att. 46, 33 et Hercher. adn. crit. LXVI. et praef. XI.

Inter quas formas quid omnino discriminis intersit, fusius exponere propter rei perspicuitatem vix opus videtur esse. Nam eas — sola excepta forma *Διοσπόλεια*, quae quidem non tam vera compositione, quam potius appositione, ut *νεώσοικοι*, *δικασπόλος*, *Διόσπολις*, et quae sunt generis ejusdem, facta est — per *σύνθεσιν* et *παράγωγὴν* ex Jovis nomine et cognomine (cf. Welck. Felsalt. p. 7) ortas esse, atque ita quidem, ut vocalis copulativa partim adhiberetur, partim omitteretur, ut digamma elaberetur, ut *κράσις* (cf. Etym. M. v. *Διπολία* cod. Vossian.) et *συνάφρσις* hic, illic usurparentur, minime latet. Ad quae accuratius persequenda neminem poenitebit legisse W. Christ: Grundzüge der griech. Lautlehre, et Berch: Ueber die Composita der Nomina in den homerischen Gedichten. Ceterum quod E. Curtio (Att. Stud. I. 47, 1) dissentienti ab iis, qui *Διπόλεια* ducunt a Jovis cognomine *Πολιεύς*, verisimilius videtur, hoc nomen derivandum esse a radice *πελ*, ita ut sint, ut ait vir doctissimus, *Διπόλος* vernaculum nostrum „Zeusdiener“, *Διπόλεια* vero et pariter quidem ac *Διάσια* nostrum „Zeusfeier“ — hanc derivationem, quamvis etymologiae legibus non repugnet, tamen ratione habita sententiae ipsa festi nuncupatione exprimendae minus comprobare possumus. Nam id ipsum, quod veteres Jovis cultores jam hac sacri appellatione indicare voluisse judicandum est, videlicet festum nostrum ad Jovem pertinere eum, qui sit *ὁ Πολιεύς* (similiter ut etiam nomen *Δισωτήρια* per se declarat, eo, quod spectat, sacro Jovem *τὸν Σωτήρα* celebratum esse), illud igitur ipsum Curtii opinione accepta negligi intelligitur. Eam autem, quam vir doctissimus subjici vult sub nomine *Διπόλεια*, sententiam haud scimus an Athenienses, si quidem voluissent, expressissent potius voce *Δίια* sive *Διῖα* sive *Δια* sive *Δεῖα*, quam quidem re vera ad vocanda Jovialia quaedam festa adhibitam esse, ut exempli gratia a Tejis, Ceis, Pellenaeis, nos certiones faciunt C. Fr. Hermann. Gr. Antiqq. II. 51. 37, 66. 16 et Gr. Monatsk. p. 55 s. v. *Δίος*; et Welcker. Felsalt. p. 9. At vero ne ultra modum hoc loco de Diipoliorum appellatione quaeratur, jam denique ponere liceat, principalem hujus nominis formam Atticam fuisse *Διπολεια*, usitatam *Διπόλεια* prima syllaba producta. De qua opinione resp. imprimis Arist. Pac. v. 420; Anecd. Bekk. v. *Δισωτήριον*; G. Hermann. ad Arist. Nub. 984; G. Dind. ad Harp. v. *Διπόλεια* et in Steph. Thes. art. *Διπόλεια*. —

sacra ex eorum Atheniensium festorum numero erant, quae fieri solebant Jovi ²⁾. Atque horum sollemnium ut illud, quod

²⁾ Nam quod a schol. Arist. Nub. 985 nostrum sacrum Minervae fuisse traditur — cujus quidem rei fortasse ea causa est, quod Diipolia prope hujus deae templa, Parthenonem et Erechtheum, fiebant (v. adn. 8.), aut quod Minervae cultus etiam ad agriculturam ac res Buzygias pertinebat, quo eodem proprie spectabant Diipolia (v. cap. III. et Prell. gr. Myth. I. 156 sqq., Demet. et Pers. 124, 391), aut quod omnino Minerva Polias cum Jove Polieo congruebat et cohaerebat (v. cp. III.) — nullius momenti habendum est. Ceterum Diipolia inter ea sacra referenda sunt, quae publica erant et quae proprie vereque erant et vocabantur *ἐορταί*. Quare etiam festo eorum die publicarum privatarumque rerum justitium fuisse judicandum est, de quibus justitiis cf. Schoem. de comit. Ath. 49 et gr. Alt. II. 390 et Att. Proc. 152. Apparet autem haec festi ratio quum ex toto ipsius et dei, cui agitabatur, habitu atque natura, tum ex iis, quae Porph. II. 29 de festi institutione narrat, tum inde, quod ad id nominandum rei auctores vocabulo *ἐορτή* utuntur, tum quod nulla res publica tradita est, quae XIV. Scirophorionis die facta sit (v. descriptionem dierum festorum profestorumque a Mommseno ad Heort. p. 93. in tab. I. compositam), denique quod hoc sacrum etiam in illo zophoro marmoreo a Böttichero tractato inter alia festa publica sculptum reperitur. Atque etiam inter *τὰ δημοτελῆ ἱερὰ* vel *τὰς δημοτελεῖς ἐορτάς*, quae sumptu publico fiebant (Boeckh. Staatsh. II. Ausg. I. 298; Momms. Heort. 307, 2. Schoem. Alt. II. 479.) est, cur Diipolia numeremus. At vero in illa acceptorum ratione, quae exstat in Boeckhii Staatsh. II. 136 sqq. (C. J. I. n. 157), Diipoliorum quoddam *δερματικόν* intelligendum esse, Starkio (vid. eum ad Hermannii Gr. Ant. 61, 15) concedi non potest. Nam summa pecuniae acceptae — computantur auctore Boeckhio duo milia sexcentae decem drachmae et tres oboli — grandior est, quam quae unquam ex singulorum istorum boum, qui soli in Diipoliis pro ritu mactandi erant (v. adn. 20.) coriorum venditione refici potuerit; ad quae cf. Mommsen. Heortol. p. 452. Et etiam ipse Boeckhius tantum abest, ut hanc pecuniam ad nostrum sacrum referat, ut ad Jovis Soteris (cf. adn. 62) revocet. Fortasse boum in Diipoliis occisorum coria — nisi contributebantur, quum Diipolia essent *ἱερὸν δημοτελές*, coriis ex Disoteriorum sacrificio proficiscentibus; cf. Herm. gr. Ant. II. 35, 13 — ad Archontem Regem, sacri antistitem (v. h. adn. s. fin. et cf. Herm. gr. Ant. II. 11, 1) redibant, aut ad sacerdotem *τὸν Δαιτρὸν*, bovem in Diipoliis jugulantem, corio spoliantem, discerpentem: vid. cp. III. Cujusmodi de sacerdotum vectigalibus cf. Schoem. gr. Alt. II. 385; Herm. gr. Ant. II. 35 et 11, 1. Ceterum C. Bötticher. (Philol. XXII. 267. 413) Buphoniorum hoc corium taurinum opinatur factum esse *Διοσκόδιον*; id quod non ita improbabile videtur,

	.0	C.
C.	0	C.
---	---	---
C.	.0	C.
C.	0	C.
---	---	---
.0		C.

incidebat in vicesimum Maemacterionis mensis diem, Jovi agebatur τῷ Μαιμάκτῃ et τῷ Γεωργῷ (v. cap. III.), illud vero, quo Athenienses tertio et vicesimo Anthesterionis die feriabantur, Jovi celebrabatur τῷ Μελιχίῳ (v. cap. III.), sic Diipolio-

quamvis haec Jovia ceteroquin pelles ovillae esse solerent: Preller. Pohlen. Fragm. 139 sqq; gr. Mythol. I. 112. 164, 4; Demet. et Perseph. 248. 400; Lobeck. Aglaoph. 183; O. Müller. Eumen. 140. 146; Herm. gr. Ant. II. 23. 23, 57. 3, 64. 20; Momms. Heort. 386, 2. 245. 317. 321. 386. 440. 455.

Praeterea non alienum videtur quaerere, qui magistratus Diipoliis peragendis praefectus fuerit; cf. Schoem. gr. Alt. II. 367. Herm. gr. Ant. II, 11. Et C. Od. Müllerus quidem (Min. Pol. sacr. 16) Butadarum gentem praefuisse censet, argumentans Hesych. gl. Βούτης . . . ὁ τοῖς Διῖπολίοις τὰ βουφόνια δρῶν. Cui etiam Herm. gr. Ant. II. 61, 19 assentitur, simul improbens, quod Bosslerus (de gent. sac. p. 15) de hac gente dubitaverit. Sed ne nos quidem Butadas illum magistratum fuisse putare possumus, maxime quod ipse ille, quo nititur Müllerus, articulus Hesychii aliter percipiendus est, scilicet ita, ut Butadae Diipolia omnino non attingant; v. adn. 11. Pro Butadis potius Archon ὁ Βασιλεύς, quamvis nostrum sacrum in eorum festorum numero, quorum antistes hic archon erat (vid. Schoem. gr. Alt. II. 368 et Att. Proc. 47. Herm. Gr. Ant. I. 138, 7. II. 11, 1. Momms. Heort. 240. 342. 350. 364. 369. 386. 446. Pauly. Real-Enc. art. Archontes) aperte non commemoratum sit, substituendus videtur. Videtur autem imprimis idcirco, et quod illud iudicium de bovis interfectore committendum ipso in hujus Archontis dicasterio faciundum erat (v. cp. III.), et quod is praeter alia sua munera sacra, ut nuntiat schol. Plat. Euthyphr. p. 2 A (v. Herm. Gr. Ant. I. 138, 7. II. 11, 1 et cf. Polluc. VIII. 90: ὁ δὲ βασιλεὺς . . . καὶ τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας διοικεῖ) . . . „καὶ τὰ περὶ τὰς πατρίους θυσίας διώκει,” inter quae sacra etiam casca nostra Diipolia referre nemo, qui ea accuratius cognovit, dubitabit. Ad quae praeterea cf. Herm. Gr. Ant. II. 11, 1. Boeckh. Staatsh. I. 296. Itaque etiam Diasiorum sacro, quippe in quo Jovi Melichio τῷ πατρίῳ νόμῳ sacrificandum fuerit, Archontem Regem praefuisse Mommseno verisimilius videtur in Heort. p. 386 et 458 (v. Archonten). Habebant autem Jovis sacerdotium Reges in Sparta quoque (Herod. VI. 56; cf. Creuz. Symb. III. 147. Schoem. gr. Alt. I. 234) et in aliis Graecorum civitatibus, quae cognoscuntur ex Herm. Gr. Ant. II. 11, 1. Denique quod Müller. Min. Pol. sacr. pg. 16, 3 „distinguit Buphonia in arce a cognomine sacro Eleusinio, quod post mysteria factum doceat Schol. Aristoph. Nub. 981 cum Suida. Nam etiam Cerycēs βουτύποι. Clidemus ap. Athen. 14, 660 a“ — hoc jam refutatum est ab Herm. Gr. Ant. II. 62, 20 et a Bosslero gent. sacerdot. 16.

rum casca³⁾ sacra ad Jovem spectabant eum, qui erat ὁ Πολιεύς⁴⁾. Id, quod non minus ex ipso festi nomine cognoscitur Διπόλεια (v. adn. 1.), quam diserte proditum est a schol. Ar. Pac. 419 et Nub. 984; a Paus. I. 24, 4 et 28, 11; Porph. de abst. II. 10 et 30; Choerob. Διπολεῖα; Hesych. Διῦπόλεια; Suid. Διπόλεια; Etym. M. Auct. Διπολία; Zonar. Διῦπόλεια; Grammat. Sang. in Bekk. Anecd. Διπόλεια; Phavor. Διῦπόλεια. Ad quae cf. adn. 8. et cap. III. ab in.

Cap. II.

Quales fuerint ipsi Diipoliorum ritus et caerimoniae.

In describenda ratione, qua Diipolia peracta sint, ea, quae Porphyrius tradidit, fundamentum esse debent. Nam quum copiosissime omnium, qui de re dixerunt, veterum auctorum narravit ille „γενναῖος φιλόσοφος“, tum eum, quum Athenis Longinum audiret, et ipsum Diipoliis etiam tunc celebratis⁵⁾ interfuisse et alioquin de hoc sacro sciscitatum esse, putandum est. Et secundum hanc Porphyrii enarrationem, adjunctis iis, quae praeterea ex ceteris rei propositae fontibus atque ex reliquo sollemnium agendorum Graeco more sacro afferenda statuenda-

³⁾ Sacrum nostrum re vera e vetustissimorum Atheniensium festorum numero fuisse non minus e schol. Arist. Nub. 984/985 (cf. Suid. v. Βουφόνια) et fabulis de Buphoniōrum origine traditis (v. adn. 47.) quam inde apparet, quod Diipolia a Pelasgis repetenda sunt: Cp. III. ab in.

⁴⁾ Pro Πολιεύς invenitur Πολιαῖος in Etym. M. v. Βουφόνια et ap. Zonar. s. v. Διπόλεια. Sed jam Sturzius (v. Gaisford. adn. ad Etym. M. 275, 1) „dubitans, num unquam dictus fuerit Ζεὺς Πολιαῖος“ reponendum judicavit in ll. cc. Διῦ Πολιεῖ, quod habent schol. Arist., Hesych., Suid., Phavor., Pausan., Phurnutus de nat. deor. c. IX. Atque id etiam in Choerobosc. v. Διπολεῖα reponendum videtur, ubi legitur Διῦ Πολιαῖος.

⁵⁾ Porph. de abst. II. 28: ποιητέον παράγγελμα τῷ παντὶ βίῳ τὸ ἐν Ἀθήναις ἔτι σωζόμενον. — et 29: συνέταξαν οὕτω τὴν προᾶξιν, ἥπερ καὶ νῦν διαμένει παρ' αὐτοῖς. — et 30: Ἀπὸ δ' ἐκείνου μέχρι τοῦ νῦν αἰεὶ τοῖς Διπολίοις κτλ. Cf. etiam schol. Arist. Nub. 985: ἑορτὴ ἔτι . . ἐπιτελουμένη. Ergo omnino minimum usque ad annum p. Chr. n. CCLXIII., quo quidem Porphyrius Athenis Romam se contulit (Pauly. Real-E. V. art. Porphyr.) Diipolia peracta esse judicandum est. Sed quo tempore ea fieri desita sint, adhuc nondum explorare potuimus.

que erant, Poliei nostrum sacrum hocce modo nobis videtur fieri solitum esse.

Festo Scirophorionis mensis die quarto decimo⁶⁾ et tempore quidem antemeridiano⁷⁾ quum populus feriatus et, quibuscunque singulae sollemnis partes exsequendae erant, in arcem ibique in sacrum locum ad Jovis Poliei a Leochare sculptam statuam et aram prope Parthenonis partem ad orientem vergentem positas convenissent⁸⁾, quumque omnia ad peragen-

⁶⁾ Hoc tempus, ultimum Attici anni plenilunium, e nostra temporum notatione circiter primus Julii dies (v. Momms. Heort. 96. 449), demonstratur ab Etymol. s. v. *Βουφόνια* et schol. in Arist. Pac. v. 419. Itaque si in Bekker. Anecd. Gr. 238, 21 Scirophorionis dies traditur non quartus decimus, sed sextus decimus, ibi cum Meiero (de Gent. Att. 46, 37) et Mommseno (Heort. 449) omnino error quidam intelligendus est. Nam pro *ἐκτὴν ἐπὶ δέκα* secundum grammatices de temporum indicatione leges certe *ἐκτὴ ἐπὶ δέκα* expectandum erat. Ceteroquin dies quartus decimus plane apparere videtur etiam ex schol. Nub. 985 et Suid. art. *Βουφόνια*, ubi nostrum sacrum actum esse feratur „μετὰ τὰ μυστήρια,“ quae quidem mysteria Mommsenus (Heort. p. 445) non temere ad mysticas Arrhephoriorum festi caerimonias retulit. Qua Mommseni opinione probata patet non opus esse, ut cum Meursio (Gr. Fer. Diipolia p. 95; cf. Corsin. Fast. Att. II. 316 *Βουφόνια*, et M. G. Hermann. Feste v. Hell. II. 147) legatur *ἢ φασιν ἄγεσθαι τὰ μυστήρια*. Recte enim jam Bosslerus (gent. sacerd. 16, 1) monuit: „Buphonia quoad indolem a mysteriis alienissima esse;“ cf. Jahn. G. Pol. 8, 3. Incidisse autem Arrhephoria verisimile est in diem Scirophorionis tertium decimum Diipoliis antecedentem: Momms. Heort. 13. 443 sqq. Hermann. Gr. Ant. II. 61, 13. — Ceterum quod Th. Bergk (Beiträge z. gr. Monatsk. p. 43 sqq; cf. etiam Hermann. Gr. Ant. II. 46, 1 et gr. Monatsk. p. 50. 115) Diipolia antiquissimis temporibus et a principio non in Scirophorione, sed in mense subsequente, videlicet in eo, cui antiquitus nomen fuerit *Κρονιών*, deinde *Βουφονιών*, denique *Ἐκατομβαιών*, celebrata esse putat, postea in cap. III. accuratius reputandum est.

⁷⁾ Rem ita sese habuisse, inde colligendum, quod omnino Graeci pro natura deorum ante meridiem et mane solis deis superis, post meridiem et sub vesperum contra inferis sacrificare solebant; Potter. Arch. 237. Hermann. Gr. Ant. II. 45, 5. Schoem. Gr. Alt. II. 214.

⁸⁾ Arcem omnino et nominatim renuntiant schol. Nub. 985; Porph. II. 30; Choerob. s. *Διπολεῖα*; Etym. M. *Διπολία*; Zonar. *Διπόλεια*. — De Poliei statua et ara a Pausania I. 24. 4. testatis et ad Parthenonis partem in orientem solem spectantem, non ad occidentalem astantibus vid. Ad. Michaelis. Der Parthenon. Leipz. 1871. pp. 5. 107; et cf. Her-

dum sacrum prompta et parata essent, primum, religioso illo silentio imperato et dum Jupiter precibus invocabatur⁹⁾, ut sacrificio faveret benigneque acciperet, ea totius festi pars fiebat, quae incruenta atque aetate prior erat¹⁰⁾, et quam utique absolutam esse necesse erat, ut altera pars hostiae caedem continens omnino effici posset. Et constabat quidem haec superior pars in eo, ut sacerdos Jovis Poliei quidam, qui ex Thaulonidarum gente ortus esse debebat et ob munus paullo post explendum praecipue ὁ βοῦφόρος vel ὁ βοῦτύπος vocabatur¹¹⁾, ex

mann. Gr. Ant. II. 61. 17; Momms. Heort. 449. 450; Welcker. Felsalt. 7, 6 et 9, 17. — Τὸ βᾶθρον hujus statuae marmoreum et quadrilaterum, quibus in lateribus sculpti sunt Hephaestos, Poseidon-Erechtheus, Athene-Polias, Hermes-Kekropios, inventum est et servatur in arcis Athenarum parte in orientem solem spectante. Figura gypso efficta exstat in Musei Regii Berolin. oeco X. n. 1278. Ad quae cf. C. Boetticher. Erklär. Verzeichn. d. Abgüsse ant. Werke i. Kön. Mus. p. 724. et in Philol. XXII. 96 sqq. Sed quod Meierus (gent. Att. 46, 34) laudans Etym. M. 275: λέγεται καὶ Διπολεῖον..., itemque etiam Rinck. Relig. d. Hell. II. 59; et Rangabé. Antiqu. Hellen. II. 484. n. 833. proprium nostri Jovis Poliei templum ponunt, nunc quidem, quum rem argumentis satis firmis neque affirmare neque refellere queamus, in medio relinquendum est. Quamquam jam nunc facere non possumus, quin tale templum, quippe quod nusquam alias commemoratum invenerimus, omnino addubitemus. Atque etiam C. Böttcherus hujusmodi templum repudiare videtur scribens in Catal. cit. p. 725: „Zeus als Polieus hatte keine Cella, sondern bloss einen Altarcultus ausserhalb derselben.“ — Ceterum verisimillimum, ad Diipolia celebranda etiam aram Jovis Hypati Pausania auctore (I, 26. 6) ante Erechthei introitum positam et praeterea istam sellam marmoream in Erechtheo inventam (vid. adn. 11.) necessarias fuisse. Sed de hac quoque re demum in cap. III. disserendum erit.

⁹⁾ Hoc utrumque, quamquam nusquam expresse de Diipoliis traditum, tamen secundum morem, quem omnino Graeci in sacrificiis suis observare solebant (Potter. Archäol. 238. Schoem. Gr. Alt. II. 212. 228. Hermann. Gr. Ant. II. 21; 28, 9. Pauly. Real-E. art. sacrificium VI. 663. Heffter. Götterd. auf Rhod. I, 5. Wachsmuth. Hell. Alt. II. 556 199.), addere non dubitavimus.

¹⁰⁾ Sacrum nostrum sic bipartiendum esse, demonstravimus in cap. III.

¹¹⁾ Quinam res sacrandas in ara posuerit, plane nusquam proditum est. Attamen sacerdotem τὸν βοῦφόρον intelligendum esse, quum ex tota sacrificii ratione, tum inde probabile fit, quod etiam in fabula apud Porph. II. 10 hic sacerdos unus et idem est, qui dona frumentari

Jovi offert et bovem delibantem interficit, et quod, si alius sacerdos illa liba granaque sacrificasset, is quoque sine dubio postea in iudicium vocatus inveniretur. Ob totum suum munus Jovem Polieum spectans hic sacerdos fortasse etiam omnino Jovis Poliei sacerdos nuncupabatur, id quod certe confirmare videtur illa sella honoraria in theatro collocata, quae „*ἱερέως Διὸς Πολιέως*“ inscripta et sine dubio ad nostrum Bovcidam referenda est: vid. O. Jahn. G. Pol. p. 4, 3. Mommsen. Heortol. 453; praeterea K. Keil in Philol. II. Supplementband. 1863. 631. — Atque etiam nomen „*ἱερέως βούτης*“ eidem sacerdoti ab ipso, quod in Diipoliis perpetrabat, bovicidio inditum videmus in sella marmorea paullo ante jam commemorata, cujus inscriptio est *ΙΕΡΕΩΣ ΒΟΥΤΟΥ*, et de qua imprimis disseruit K. Keil. l. c. Philol. Suppl. II. p. 640 sqq; cf. etiam Mommsen. Heort. 451; Pauly. Real-E. I. art. Butes; Hermann. G. Ant. II. 61, 12; Müller. Min. Pol. p. 8; Bossler. gent. sac. 6. 10; Rinck. Relig. d. Hell. II. 60; cp. III. 5. s. fin. Usitatum vero hujus sacerdotis nomen honorarium (cf. Hüllmann. Urgesch. d. Staats. p. 92), idque iterum ut *Βούτης* a bovicidio perficiendo repetitum, erat ὁ βουφόρος (exstat id solum apud Pausan. I. 24, 4 et 28, 10) aut ὁ βουτόπος — apud Porph. II. 30; cf. Hesych. I. 393: *βούτυπον πνυθμὴν* [legendum ant cum Meursio Graec. Fer. II. 95: *βούτυπος θύτης* . . . aut cum Kustero (vid. adn. M. Schmidt. ad loc.): *βούτυπος βουθύτης* . . .; quod contra omnino improbandum, quomodo Bossler. gent. sacer. 14, 2 ac Meursii quidem emendationem rejiciens has Hesychii glossas intelligit, scribens: „Procul dubio verba ἐκ τοῦ Θανλωνιδῶν γένους καθιστάμενος sequenti glossae adjicienda sunt *Βούτυπος, ὁ βοῦν καταβάλλων* — ἐκ τοῦ Θανλωνιδῶν γένους καθιστάμενος. Ceterum etiam illud „*Βούτυπον πνυθμὴν Ἀθήνησιν ἐκαλεῖτο*“ tum recte habebit et nihil mutandum erit; locus enim seu fundus (*πνυθμὴν*), in quo fiebat bovicidium, hic *βούτυπον* vocatur.“] *Ἀθήνησιν ἐκαλεῖτο, ἐκ τοῦ Θανλωνιδῶν γένους καθιστάμενος*. — Suid. I. 1029: *Βούτυπος βουθύτης, ὁ τοὺς βόας βάλλων πελέκει*, quae eadem inveniuntur in Bachmanni Anecd. Gr. I. 181 s. v. — Etym. M. *Βούτυπος*: ἱερεὺς τις, ὃς τοὺς βοῦς ἐν ταῖς θυσίαις τῷ πελέκει τύπτων ἔθυε. „*Βούτυπος οἷα πόδεσσι τανύσσατο*,“ Ἀπολλώνιος (locus est Argon. II. 91. Merkel). — Bekkeri Anecd. Graec. I. 221, 1: *Βούτυπος: ἱερεὺς τις. ἐκλήθη δὲ ἀπὸ τοῦ τύπτειν τοὺς βοῦς ἐν τῇ θυσίᾳ καὶ οὕτως ἀναιρεῖν*. — schol. Apoll. Rhod. II. 91 *βούτυπος ὁ τοὺς θυομένους βοῦς τῷ πελέκει τύπτων κατὰ τοῦ αὐχένος*. — de quibus appellationibus recte O. Jahn. G. Pol. p. 4. adnotat: „Ei pare, che la generale dinotazione *βούτυπος* si adoperò come la più dolce in vece dell' antica aspra *βουφόρος*.“ — Butypi vestitus atque ornatus omnino cognoscuntur ex illo zophoro marmoreo (gypsea ejus imago exstat in Musei Reg. Berol. oeco III. n. 328) ubi hic sacerdos fictus est coronatus altisque quibusdam caligis et veste brevior indutus securi ancipiti [erat *βουπλήξ*: Hesych., Suid., Bachm. Anecd., Etym. M. 371, 40., Passov. gr. Wörterb. s. v.,

Eustath. ad. Il. ζ'. v. 35 (629, 50), Bötticher. Philol. XXII. 266. 413.] bovem aute ipsum astantem intra cornua feriens: vid. C. Bötticher. Philol. XXII. 268. 413. Sed vestis color haud scimus an fuerit non tam purpureus quam albus: Potter. Arch. 236. Herm. Gr. Ant. II. 35, 16. Pauly. Real-E. VI. 643. art. sacerdotes. — Gentem unde ὁ βουφόνος ortus esse debebat, indigenam Thaulonidarum fuisse et ipsum illum auctorem praedicasse, qui primus bovem in Attica occidisse dicebatur, docent schol. Arist. Nub. 985; Hesych. s. βουτύπον et βουτύπος et Θαυλωνίδαι (Il. 302 Schmidt.)· γένος ἰθαγενῶν Ἀθῆνῃσι, quae eadem habet Phavorinus s. v.; Suid. s. Βουφόνια et Θαύλων. Sed si hujus gentis auctor non solum Thaulon, sed etiam Δίομος et Σώπατρος (v. Porph. II. 10. 29. 30; cf. adn. 47) vocatur, posterius nomen Σώπατρος, quicumque ejus loco cum Mommseno (Heort. 451, 1) legere volet τὸ πρῶτον (id quod ad summum reponi potest Il. 30), non facere poterit, quin integrum relinquat, quum de eo ne minimum quidem usquam traditum sit. Prius vero nomen Δίομος, nisi forte id hic significat sacerdos Jovialis, ut intelligere videntur Preller. in Pauly. Real-E. IV. p. 599. art. Jupiter, et Rinck. Relig. d. Hell. II. 60, in Diipoliorum sacra quoquo modo ex Herculis cultu, quippe cui heroi sacra fierent Buphonorum, maxime quod ad eorum sententiam attinet, simillima (v. adn. 45) irrepsisse verisimile est (cf. O. Jahn. G. Pol. 10 sqq., Meier. gent. Att. 46, 42), repetendum aut a Diomo Attico, Herculis illo amasio et primo sacerdote (Welcker. Gr. Götterl. II. 785, Müller. Min. Pol. 16, 2. Preller. gr. Myth. II. 259. Herm. Gr. Ant. II. 62, 21—24), aut ab agricola isto Lindio, cui nomen erat Θειόδαμος (v. Heffter. Götterd. auf Rhod. I. 7), ita ut ex hoc nomine in Attica Δίομος factum esse putandum sit, aut ab ipso Hercule, quem etiam Δίομον vocatum esse ex Corsin. F. A. II. 324. diss. XIII. s. Διόμεια (cf. M. G. Hermann. Feste von Hellas I. 358) cognoscitur. Quaecunque praeterea de Bovicidarum gente disputari possunt, quum jam Meierus (de Gent. Att. 34 sqq.) et Bosslerus (de gent. sacerd. p. 14 sqq.) uberrime disseruerint, nobis relictum est, ut in disceptationem vocemus Hesychii glossam Βούτης, quoniam in ea nixi O. Müller. Min. Pol. 16 et Bötticher. Philol. XXII. 257. 262 sqq. et Hermann. Gr. Ant. II. 61, 19 gentem Butadarum Diipoliis praefuisse dicunt, Mommsenus (Heort. 451) cum Böttichero l. c. et τὸν βουφόνον ex hac gente oriundum fuisse et heroem illum Buten primum bovem in Attica occidisse probabile putat. Et videtur quidem ab his viris doctissimis in re quaesita dissentendum esse, primum quod, ubi Butadarum munera renuntiantur, Diipoliorum procuratio ab hac gente exercenda ne levissime quidem indicatur (vid. Harp., Hesych., Phot., Suid., Etym. M., Zonar., Anecdd. Bekkeri et Bachmanni et Crameri, Phavorin. s. vv. Βούτης, Βουτεία, Βουτάδης, Ἐτεοβουτάδαι, βοῦται, Βούτας, et Bossler. gent. sac. p. 1 sqq; Hermann. Gr. Ant. II. 61, 11), deinde quod omne bovicidium a vi et natura hero Butae, qui potius ubique boum atque arationis summus fautor describitur

primigenio Diipoliorum sacrificii ritu in Poliei aram ¹²⁾ repone-

tur (v. ll. cc.), prorsus abhorret, tum quod vix dubitandum, quin Porphyrius Diomo, Sopatro, Thauloni, quos primos bovicidas refert, Butae quoque nomen adjunxisset, si quidem tale quid de hoc Butadarum gentis auctore Athenis traditum fuisset. Significat potius *Βούτης* in glossa proposita omnino idem, quod *βουφόνος* et *βουτύπος*, et est quidem Hesychium dicere voluisse intelligendum: Buten esse et nominari etiam eum, a quo in Diipoliis bovicidii actio peragi soleat. Confirmatur autem haec interpretatio et participio *δρῶν*, et illius sellae verbis *ΙΕΡΕΩΣ ΒΟΥΤΟΥ*, quae non ad heroem Buten, sed ad sacerdotem quendam victimarium sive lanium referenda esse K. Keil. l. c. (probante W. Teuffel. ad Pauly. Real-E. art. Butes) exposuit, et praeterea eo, quod etiam *Βούτης*, ille alter Boreae filius Bovicida est: vid. Preller. gr. Myth. II. 151, 5. Itaque etiam Meursius in Gr. Fer. 64 ait: „Qui autem haec sacra peragebat, *Βούτης* dicebatur: Hesych. *Βούτης*. ., vel etiam *Βουφόνος* . . .;“ neque Bosslerus gent. sacerd. p. 14, 8 scribere dubitat: „Quodsi annotat Hesychius: *Βούτης* . . καὶ ὁ τοῖς Διπολλοῖς τὰ Βουφόνια δρῶν — hoc merum errorem esse puto. Nullum reperi vestigium, Butyporum sacerdotium unquam cum Butadico conjunctum fuisse.“ Quibus adjungas, quae judicat O. Jahn. G. Pol. 4, 3: „Una terza denominazione presso Esichio *Βούτης* . . ., sembra riposare sur un equivoco.“

¹²⁾ Vid. praeter Porph. II. 29: *ἐπεὶ πελάνου τε καὶ τῶν θυλημάτων ἐπὶ τῆς τραπέζης ἐναργῶς κειμένων* . . . et II. 30: *Θέντες ἐπὶ τῆς χαλκῆς τραπέζης* . . . praecipue Pausan. I. 24. 4: *τοῦ Διὸς τοῦ Πολιέως καταθέντες ἐπὶ τὸν βωμόν κτλ.* — Quum a Pausania de Poliei ara adhibeatur vocabulum *βωμός*, eam justam et solidam aram imprimis lapidibus exstructam fuisse judicandum videtur: Pauly. Real-E. art. Ara; Potter. Arch. 204; Schoem. Gr. Att. II. 171 sqq; Herm. Gr. Ant. II. 17. Sed auctore Porphyrio potius mensa aenea intelligenda est, de quo ararum genere cf. Herm. Gr. Ant. 17, 9. 15. Quae horum testium oculatorum ceteroquin omnino levidensis discrepantia triplici ratione explicari potest. Erat enim Poliei ara aut Pausaniae temporibus re vera altare exstructum (cf. Michaelis. Parthen. l. c.), Porphyrii contra, mutatione qualibet de causa facta, mensa aenea, aut erat etiam quum Pausanias videret, mensa aenea, ita ut eum cum quadam negligentia retulisse judicandum sit. Sed tertio res sic se habere potuit, ut opinatur Mommsenus in Heort. p. 449. 1, qui praeterquam quod justam aram exstructam comprobat etiam hoc alterum fieri potuisse putat, ut tabula aenea in aram exstructam sicuti in basim imponeretur. Praeterea non alienum videtur commemorare, hanc Poliei aram maxime ob sacrificium carne bubula postea perficiendum non inter eas referendam esse, qui erant *ἀναίμακτοι* et *ἄπυγοι*; cf. Pauly. Real-E. I. art. Ara s. fin; Creuz. Symb. IV. 635; Heffter. Götterd. II. 10 sqq.

ret sacraretque, omni libatione praetermissa ¹³⁾, praeter subrotundas placentas sive liba ex hordeo et tritico facta aut far triticeum commixtum cum hordeaceo, aut ipsa frumenti utriusque hujus speciei grana nondum molita, ut summam faciamus: et crudas et coctas primitias novi frumenti tunc temporis maximam partem jam demessi e spicisque extriti ¹⁴⁾. Quibus rebus

¹³⁾ Nam ea neque in fontibus commemoratur, et omnino omittenda erat secundum illud sacrum Jovi Hypato a Cecrope institutum (Pausan. I. 26. 6: "Ἔστι δὲ καὶ οἶκημα Ἑρέχθειον καλούμενον· πρὸ δὲ τῆς ἐσόδου Διὸς ἔστι βωμὸς Ὑπάτου, ἐνθα ἔμψυχον θύουσιν οὐδὲν, πέμματα δὲ θέντες οὐδὲν ἔτι οἶνω χρήσασθαι νομίζουσιν . . et VIII. 2. 3: Δοκῶ δὲ ἔγωγε Κέκροπι . . ὁ μὲν γὰρ Δία τε ὠνόμασεν Ὑπατον πρῶτος, καὶ ὁπόσα ἔχει ψυχὴν, τούτων μὲν ἡξίωσεν οὐδὲν θῦσαι, πέμματα δὲ ἐπιχώρια ἐπὶ τοῦ βωμοῦ καθήγισεν, ἃ πελάγους καλοῦσιν ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς Ἀθηναῖοι.), quod quidem cum nostris Diipoliis proprie et vere idem fuisse in cap. III. accuratius demonstravimus. Ceterum ob hanc libationis intermissionem sacrificium propositum numerandum inter τὰ νηφάλια ἱερὰ, de quibus v. Potter. Arch. 223; Prell. Polem. fr. XLII. p. 73. et Demet. et Pers. p. 392; Creuz. Symb. IV. 290; Herm. Gr. Ant. II. 25, 16; Wachsm. Hellen. Alterth. II. 556. 557; Pauly. Real-E. VI. 659. Omittebatur autem vinum, ut probabile, idcirco, quum quod Diipolia ex antiquissimorum sacrorum, quae omnino sobria (v. Porph. II. 20. Herm. Gr. Ant. II. 25, 8), numero erant, tum quia talis libatio vinacea cum sacri nostri, quod proprie et a principio festum frumentarium idque messorium fuisse paullo post (v. cap. III.) cognoscetur, sententia minus conveniebat: Hermann. Gr. Ant. II. 25. 16, 57. 2; Boeckh. C. J. n. 523. p. 481 sqq.

¹⁴⁾ De rebus Jovi sacratis omnino septem inveniuntur appellationes, quae quidem sunt: 1) πέλανος ap. schol. Ar. Pac. 419 (hic solum exstat pluralis πέλανοι) et Nub. 985; Porph. II. 10. 29. 30; Suid., Etym., Phavor. s. Βουφόνια. 2) πόπανον ap. schol. Nub. 985; Hesych. s. βουφόνια (ubi exempli causa memoratur πλακοῦντιον ἐξ ἄρτου) et Διῖπόλεια; Suid. s. Βουφόνια et Θαύλων; Phavor. s. Βουφόνια. 3) κριθαὶ μεμιγμέναι πυροῖς ap. Paus. I. 24. 4. 4) σπέρματα ap. Paus. I. 24. 4. 5) καρποί ap. Porph. II. 10. 6) θυλήματα ap. Porph. II. 29; v. Hercher. Adn. crit. LXVI. et Praef. XI. 7) ψαιστὰ ap. Porph. II. 30.

Itaque recte sese habent, quae supra retulimus. Nam πέλανος (hanc propriam appellationem Atticam esse ab O. Jahn. G. Pol. 1. 2 recte annotatum est) et πόπανον ex ipsis iis vocabulis sunt, quibus liba sacrificalia significabantur. De quibus libis accuratissime disseruerunt Lobeck. Aglaoph. 1060 sqq; Herm. Gr. Ant. II. 25. 13; Schneider. itemque Passov. griech. Wörterbb. s. v; Potter. Arch. 226; Scheiffele in Pauly. Real-E. art. sacrificium; Lasaulx. Sühnopfer. 18, 158. — Po

sacratis sacerdos ab ara recessit itemque ut ceteri, qui una feriabantur, res ibi positas negligere nihilque curare se simulavit¹⁵⁾.

Jam altera sacrificii pars, cruenta victimae mactatio, fieri coepta est eo, ut statim primitiis oblatis, complures viri non ita longe a Poliei ara securim ac secespitam, quibus ad hostiam prosternendam et dissecandam opus erat, acuere inciperent, adjuti in hac re a nonnullis virginibus aquam coti affundentibus¹⁶⁾. Atque dum res sacrae sic in Poliei ara jacent, dum

phyrrii ψαίστά, utpote quum id juxta πέλανον positum sit, hic vix quidquam aliud, quam far vel frumentum levius fractum sonare potest, quamvis haec vox alioquin etiam significet placentas sacrificales ex farre hordeaceo confectas: Passov. gr. Wörterb. s. v. et Mommsen. Heort. 449, 1. Ceterum haec ψαίστά fortasse eadem esse ac Pausaniae κριθὰς μεμιγμένας πυροῖς, jam Momms. Heort. 449, 1 vere opinatus est. — Illos Porphyrii καρπὸν et Pausaniae σπέρματα hoc loco ad dona frumentaria referenda esse per se patet. Ad vocem θυλήματα praecipue significantem incruenta dona sacrificalia (Passov. Wörterb. s. v.) non omittendum, hanc solam lectionem rectam esse, non θυήματα, quod habet Jac. de Rhoer. Nam omnis suffimentorum crematio jam ob id rejicienda, quod a sacrificii nostri ratione prorsus abhorrebat. Res enim in ara positas ejusmodi esse oportebat, ut bovem prosternendum allicerent; suffimentis vero apposis fieri non potuisset, quin bos, quanto odio sunt animalia omnium rerum fumantium, repelleretur. — Denique quod res oblatas intelligi voluimus primitias fuisse, e ratione Diipoliis subjecta non minus apparet (v. cap. III.), quam inde, quod similia dona etiam Jovi et Μαιμάκτῃ (consociato cum Γεωργῶ) et Μελιχίῳ sacrificabantur in Maemacteriis et Diasiis: Boeckh. C. J. I. n. 523. p. 481; Herm. gr. Ant. II. 57. 2, 58. 23 sqq; Schoem. gr. Alt. II. 447; Welcker. Götterl. I. 207; cf. etiam M. G. Hermann. Feste v. Hellas. II. 481.

¹⁵⁾ Sic auctore Pausania I. 24. 4: κριθὰς καταθέντας... οὐδεμίαν ἔχουσι φυλακὴν.

¹⁶⁾ Porph. II. 29: πελέκεώς τινος πλησίον ἀκονωμένον... et II. 30: ὑδροφόρους παρθέτους κτλ. Illos, qui acuebant, secundum Porph. II. 30: ἡτιῶντο... οἱ δὲ ἀκονήσαντες τὸν ἐπιδιδόντα τὸν πέλεκυν (ad quae cf. etiam, quae paullo ante narrantur: Ἀκονησάντων δὲ ἐπέδωκε κτλ.) minimum tres fuisse judicandum est. Sed utrum ii ex populo feriato voluntarii praesto fuerint, an ex popis aliisve ministris sacerdotalibus (Herm. Gr. Ant. II. 36; Pauly. Real-E. VI. 645. art. sacerdotes) sumpti sint, integrum reliquendum est. Quamquam prior opinio verisimilior ex iis, quae tradidit Porph. II. 29 ab initio, et quae omnino de officiis in sacris exse-

virginibus adaquantibus funesta instrumenta acuuntur et omnis frequentia animo est suspensio, aut unus aut complures viri ex Centriadarum gente oriundi, stimulis ornati¹⁷⁾ parvulum boum gregem ex illo bovili prope Prytaneum sito ad tempus arces- situm tamquam casu et fortuito ad aram Poliei circumque eam agitant¹⁸⁾. Et simul atque unus boum, ut ipso hoc agitando

quendis comperta habemus. — Virgines ὑδροφόροι ob amplificandam rei sollemnitatem sine dubio haud paucae erant. Neque dubium, quin eae similiter sub iisdemque conditionibus ut illae καπηφόροι et φιαλη- φόροι et quaecunque hujus generis puellae et virgines in aliis sacris suo munere fungebantur, ex civium filiabus crearentur suaque voluntate officium explerent; cf. Herm. Gr. Ant. II. 36 imprimis adn. 3; Schoem. gr. Alt. II. 373. Num eae fortasse illis carchesiis, quae Jovi Polieo sa- crata fuisse e Boeckh. C. J. I. n. 141. 150 et Rang. Ant. Hellén. II. n. 833. 843 cognoscimus, ad aquisitionem suam usae sint, ne conjicere qui- dem audemus. Aquam vero toti rei aptiorem (v. adn. 56.) dubitemus, num hae virgines aliunde haurire potuerint, quam e fonte illo (θάλασσα Ἐρεχθίδης) aquae salsae in Erechtheo ab ipso Neptuno quondam tridente aperto: O. Müller. Min. Pol. 31; Wachsm. Hell. Alt. I. 790; Preller. gr. Myth. I. 161.

¹⁷⁾ Quaestioni de Centriadis, a quibus sine dubio is generis pro- auctor dicebatur, qui olim fortuito, quum Diipoliorum sacrificium fieret, bovem suum aratorem rure rediens praeteregissee ferebatur, quum jam abunde satisfactum sit a Bosslero de gent. sacerd. p. 16, cujus dispu- tationi annectas, quae O. Müller. Min. Pol. 11 et 16, Herm. Gr. Ant. II. 61. 20, Meier. Gent. Att. 47. 49, Lobeck. Agl. 89 exposuerunt, rei studiosos ad hos viros doctissimos delegare liceat. Stimulis autem Cen- triadas ornatos fuisse et ex ipso eorum nomine (cf. Bossler. l. c.) et ex usu, quo omnino ἡ κεντρὶς (τὸ κέντρον) sive ἡ βουπλήξ apud Graecos erat, verisimillimum est.

¹⁸⁾ Porph. II. 30: Θέντες . . . περιελάνουσι κτλ. Bötticher. Philol. XXII. 414. — Illud βουκολεῖον, quo quidem in septo omnino boves in sacrificiis immolandis videntur alti et sustenti esse [v. Stark. ad Her- mann. Gr. Ant. II. 61. 17, ubi etiam imago in vase quodam picta (v. Gerhard. Vasenbild. IV. p. 8) ad idem sepimentum referenda esse dici- tur: id, quod ipsa imagine spectata affirmare non dubitamus] colligen- do adjecimus. Situm vero hujus sepi docent Anecd. Graec. Bachmanni p. 149 s. v. Ἀρχοντες οἱ ἐννέα τίνες . . . ὁ μὲν βασιλεὺς καθῆστο παρὰ τῷ καλουμένῳ βουκολίῳ — τὸ δὲ ἦν πλησίον τοῦ πρυτανείου κτλ. Quae eadem exstant in Bekk. Anecd. I. 449 et apud Suid. s. Ἀρχων. Prae- terea cf. Polluc. VIII. 111: οἱ δὲ φυλοβασιλεῖς . . . συνεδρεύοντες ἐν τῷ βασιλείῳ τῷ παρὰ τὸ βουκολεῖον., et Hermann. Gr. Ant. I. 100. 10; 138.

petebatur, ad aram accessit et nescius imminentis perniciiei absque omni suspicione remotus libaminum escalium dolose repositorum quid comedere incepit, statim sacerdos ὁ βουφόρος, quasi tetrum nefas improviso factum sit, truci vultu advolavit sacrilegam bestiam defensurus puniturusque¹⁹). Id quod eo exsecutus est, ut securi, quam unus acuentium ipsi celeriter porrexerat, arrepta protinus bovem epulantem vehementissima plaga intra cornua inflicta prosterneret. Sed ictu illato, mirum sane, anxium horrorem et malam conscientiam prae se ferens, confestim loco, securi dejecta, aufugit. Ipsum vero bovem aut prorsus interfectum aut certe gravi vulnere et torpore afflictum nunc lanius quidam e Daetrorum gente secespita illa unacum securi acuta penitus jugulabat, jugulatum discerpebat, ut et Jovi de carne quid sacrificaretur, et omnes, qui festum celebrantes aderant, secundum ritus legem epularentur²⁰).

14; et Meier. et Schoem. Att. Proc. p. 47. Curati autem esse videntur boves in bucoleio ab illis sacerdotibus, quibus nomen erat Βουτρόφοι; v. Bekk. Anecd. v. Βουτρόφος, et Etym. M. v. Βουτάδαι, et Bossler. gent. sacerd. p. 11; Preller. Dem. et Pers. p. 294; Bötticher. Philol. XXII. 263 sqq.

¹⁹) Vid. praeter Porph. II. 30 (περιελαύνουσι κτλ.) Pausan. I. 24. 4: ὁ βοῦς δὲ ὃν ἐς τὴν θυσίαν ἐτοιμάσαντες φυλάσσουσιν κτλ. Boum adactorum certe eum, qui postea mactabatur et quem jam antea ad id destinatum (cf. Meier. de gent. Att. 46, 40. Potter. Arch. 361) ideoque etiam prae ceteris callidissime ad escas molliculas pulsam esse neminem fugit, aut re vera bovem aratorem fuisse, aut saltem ejus vicem implevisse, et ipsorum Buphoniorum sententia (v. cap. III.) demonstratur nec non apparet ex Lindiorum illo sacrificio Herculi peracto (Heffter. Götterd. auf Rhod. I. p. 24; cf. adn. 45.) et ex fabulae apud Porph. II. 29. verbis: τῶν βοῶν τις εἰσιὼν ἀπ' ἔργου τὰ μὲν κατέφαγε . . . Vid. etiam Hermann. Gr. Ant. II. 61. 16; 26. 20 et Bötticher Philol. XXII. 267. 413 omnino eadem, quae nos de hoc bove judicantes.

²⁰) Pausan. I. 24, 4 et 26, 10. Porph. II. 30. Ille Δαιτρός bovem usitato jugulandi modo (Herm. Gr. Ant. II. 28, 13. 14. Schoem. Gr. Alt. II. 212. Lasaulx. Sühnopfer. 22, 224) atque protenus quidem post ictum a Butypo allatum penitus occidisse putandus est. Adjuvabatur autem sine dubio non minus in hoc negotio quam in pelle bestiae detrahenda atque in carne dividenda coquendaque aut ab ipso populo feriato (id quod haud ita improbabile ex fabularum memoria apud Porph. II. 10 et 29), aut ab istis victimariis, qui vocabantur μάγειροι, de quibus cf.

His factis primum bovis mactati corium consutum et feno refertum et sic suscitatum est, ut eandem, qua bos vivus fuerat, praeberet speciem. Deinde, aratro fallaci imagini veluti bovi in agro operanti applicato, sollemni pompa, securi et secespita non relictis, ad illud iudicium, quod prope Prytaneum institutum erat, eo consilio itum est, ut ibi archonte Rege praesidente quattuor illi *φυλοβασιλεῖς* atque ephetarum collegium iusta causa capitali instituta bovis interfectorem postularent, compertum condemnarent. Quod ea ratione fieri solebat, ut excepto, ut patet, fugitivo sacerdote Bovicida, quicumque bovis necis noxii et socii esse videbantur, deinceps accusarentur, accusatorum vero quisque in alium, semet ipsum innocentem professus, culpam averteret transferretque, usque dum tandem ne uno quidem eorum sceleris convicto nemo alius, qui reus fieret, restabat, nisi sola secespita miserrima. Itaque virgines *ὕδροφοῖροι*, utpote quae aquam coti suffudissent, primae vocatae

Herm. Gr. Ant. II. 36 et Platon. Euthyd. p. 301 D. — De Daetrorum gente ne Bosslerus quidem (gent. sacerd. p. 17; cf. Momms. Heort. 451; Müller. Min. Pol. p. 11) uberius dicere potuit, quum, quae Hesychius, Etymologus, Zonaras s. *δαίτρος* — ceteris lexicographis de re prorsus tacentibus — praebent, omnino nullam gentem sacerdotalem spectent. — Jovi sacrificium de carne bubula peractum esse non traditum quidem, attamen credendum (cf. Bötticher. Philol. XXII. 413) et ob sententiam, in quam hoc bovicidium in Diipoliis fiebat (v. postea cp. III.), et quod coena sacrificialis celebrabatur, cujusmodi quidem coenae semper cum sacrificiis conjunctae erant (Hermann. Gr. Ant. II. 28, 24. Lassaulx. Sühnopfer. 23, 234 sqq. Creuzer. Symb. IV. 637), et quod Minerva, quum de Attica terra cum Neptuno certaret, Jovi promiserat, se ei Polieo facto, si in ipsius deae gratiam dijudicasset, primam hostiam in ara immolaturam esse. Quae quidem fubula quam arcte cum nostris Buphoniis cohaereat, postea in cap. III. accuratius demonstrabitur. Ceterum hanc coenam et viscerationem liquet haudquaquam largam fuisse, quum in Diipoliis modo singuli boves mactandi essent (cf. schol. Arist. Nub. 986) non multi, qui potius necabantur in Disoteriis, Jovis Soteris sacrificio opulentissimo, eodem die, quo Diipolia, facto. Nam sola ad haec Disoteria, non autem ad nostra Diipolia — ut falso volunt Meurs. Gr. Fer. 64 et Bötticher. Philol. XXII. 414. — referenda sunt, quae narrantur in Etym. M. et Anecd. Bekk. s. v. *Βουφόνια*; cf. Corsin. F. A. II. 316; Meier gent. Att. 46, 38; Momms. Heort. 452; Boeckh. C. J. I. p. 905. Oec. civ. Ath. II. 139.

eos potius reos agebant, qui instrumenta funestissima acuissent. Hi vero similiter illum criminabantur, qui securim saevo sacerdoti tradidisset. Sed etiam is, sontem se fieri minime passus, habet, quod arguat alium, videlicet illum *Δαιμόν*, ut qui bovem jugulaverit. At vero ne hic quidem adeo sibi deest, ut non defendat. Nam evidenter ac facile sese nihil nocentem confirmans fortiter pervincit, ut potius sanguinaria secespita caedis crimine insimuletur. Et secespita, sicarius perditissimus, quum non sit, in quem alium culpam suam rejicere queat, haud aegre caedis convicta et jure ac merito damnata mox hac poena nefarium scelus luit, ut in mare praecipitetur profundissimum²¹⁾.

²¹⁾ Paus. I. 24, 4 et 28, 11. Porph. II. 30. Aelian. V. Hist. VIII. 3. — Pompam, quam ad iudicium ductam esse coniecimus, nemo a re alienam iudicabit. De iudicio ejusque iudicibus et praeside a nobis fontium memoriae additis, sufficiat laudare, quae disseruerunt Schoem. Gr. Alt. I. 482 sqq. 487 sqq. Meier. et Schoem. Att. Proc. 15. 19. 115; Herm. Gr. Ant. I. 100, 9. 10; 104, 18; 127, 15. Pauly. Real-E. artt. *Ἐφέται. Πρυτανεῖον*. Athenae; Bötticher Phil. XXII 266 413. — Fortasse etiam bovis corium effartum unacum aratro quoquo modo ad iudicium deductum est. Certe hoc ideo probabile, quod sic fieri non poterat, quin sollemnitas totius sacri amplificaretur et ipse bos videret arbiter, quam gravi supplicio ipsius percussor puniretur.

Proximus post eum, qui securim sacerdoti Butypo porrexerat, e ritu et ex ordine legitimo (Aelian. V. H. VIII. 3. Porph. II. 30) non *ὁ Δαίμων*, sed potius ipse Bovicida aut, quum is utpote elapsus omnino non adesset, deinceps securis vocari debuit. Sed etiam haec praetereunda erat, quoniam ea postulata et, ut patet, condemnata, porro non fuisset, cur *ὁ Δαίμων* reus ageretur. Attamen hunc quoque accusari necesse erat, ut absolvi posset. Ergo potissimum hujus Daetri causa securis videtur praetermissa esse. Licebat autem justum reorum ordinem sic interrumpere idcirco, quod, ut re paullo diligentius considerata facile intelligitur, Daetrus et culter victimarius, quippe qui modo idem illud, quod proprie jam Bovicida et securis perpetraverant, ad id, ut ipsum sacrificium ac coena sacrificalis omnino celebrari possent, persecuti essent et perfecissent, ad nostrum Diipoliorum bovicidium ejusque expiationem cum Bovicida et securi prorsus iidem et pares erant et habendi sunt, ita ut, si accusabantur Daetrus et secespita, simul etiam vel potius proprie ac vere accusarentur ipse Bovicida et securis. Quare etiam postea iudicio facto fieri potuit, ut secespita — securis quidem loco — demergeretur. Ceterum si talem rationem inter instrumenta victimaria intercessisse conceditur, praeterea illud enodatur, quod Pau-

— Quo quidem supplicio sumpto Diipoliorum sacrum peractum erat ²²).

Cap. III.

Quae ratio Diipoliorum sacro subjecta fuerit.

Ad rationem Diipoliis subjectam prospere et secundo eventu investigandam omnium viarum, quas ingredi licebat, fieri non potuit, quin circumspectis rebus omnibus eam certissimam duceremus, ut profecti ab ipsis iis, quae de sacro proposito pro certo habeamus, causarumque contentione ubique facta videremus, quodnam eventum secuturum foret. Ipsa vero hujus

saniam auctore, qua quidem vi istud ἀφείθη est, ab eo de securis sorte ac iudicii exitu adhibitum (vid. Mommsen. Heort. 452, 1. Passov. Lexic. s. v. Suid. et Iekk. Anecd. s. ἀφείς καὶ ἀπαλλάξας), nisi forte supplendum est ἐς θάλασσαν, ad quod cf. ipsum Paus. I. 3. 1: ἀφείς Θησέως ἐς θάλασσαν Σκείρωνα..., — enodatur igitur, quod teste Pausania (quem quidem recentiorum solus Wachsmuth. Hellen. Alterth. II. 581, 144 secutus est) securis, i. e., si res vere examinatur, nemo alius, quam ipse bovicidii auctor noxius et condemnandus, hoc scelere absolutus esse videtur, ita ut, re vere sic facta, non modo ipsi toti iudicii caerimoniae omnis ratio et quodammodo caput detracta essent, sed etiam Aeliano et Porphyrio contraria plane narrantibus repugnaretur. Quandoquidem enim securis vice condemnabatur secespita, nihil facilius fieri potuit, quam ut Pausanias, sive non nisi strictim singulos Buphonorum ritus attingere voluit. (cf. I. 24. 4: τὴν ἐπ' αὐτοῖς λεγομένην αἰτίαν οὐ γράφω.), sive, quum de hoc sacro percontaretur, omnino non satis accurate certior factus est, sive ea, quae audivit, minus intellexit aut ex parte oblitus est, securim quidem traderet liberatam esse, de secespita vero sorte referre omitteret. — Ceterum secespitam aut securim ipsos quattuor illos tribuum reges in mare praecipitasse non minus verisimile (cf. Pollux. VIII. 120: ... προειστήκεσαν δὲ τοῦτον τοῦ δικαστηρίου φυλοβασιλεῖς, οὓς ἔδει τὸ ἔμπροσθεν ἄψυχον ὑπερορίσαι.), quam quod Momms. Heort. 454, 1 hujus supplicii causa pompam ad mare ductam esse opinatus est.

²²) Nam illa glossa in marg. schol. Pind. Nem. II. 36 (vid. Meurs. Gr. Fer. art. Diipolia s. fin.) unde ἀγῶνα quendam in Diipoliis factum esse putari potest, non ad hoc festum, sed ad Ὀλύμπια Atheniensia (v. Meurs. Gr. Fer. 216 sqq; Schoem. Gr. Alt. II. 448; Momms. Heort. 412; cf. Fasold. Hierolog. art. Διάσια et Preller. in Pauly. Real-E. IV. 599 et in Griech. Mythol. I. 101) referenda est: Hermann. Gr. Ant. II. 60, 5. Bergk. Poetae Lyrici Graeci I. 101.

eventi obrussa haecce statuenda videbatur, ut nostrum sacrum, sive ejus summa, sive singuli ejus ritus et caerimoniae respiicerentur, investigata ratione quam planissime et congruentissime explicatum esset.

Tali igitur quaerendi modo instituto, jam primo, ut aequum, loco examinetur, quid de Diipoliorum sententia inde appareat, quod hoc sacrum Jovi agebatur Polieo.

Et quum quidem hunc Jovem jam ipsum cognomen „Πολιεύς“ indicet Atheniensibus item ut Minervam Poliadem deum fuisse πολιοῦχον, ergo tale numen, quod eorum rei publicae prae aliis deis praesideret consuleretque (Creuzer. Symb. III. 103. 109. 112. Hermann. Gr. Ant. II. 15, 4. Preller. gr. Myth. I. 116. 157. 174. Welcker. Götterl. II. 206 et Felsaltar. . p. 7. Boetticher. Philol. XXII. 240. Eméric-David. Jupiter. II. 237), nunc primum Diipolia non temere festum fuisse judicari potest sociale et politicum (cf. Böttiger. Kunstmyth. II. 146. Schoem. gr. Alt. II. 392. Herm. Gr. Ant. II. 47), quo celebrando Athenienses huic Jovi aut pro cura in patriam per annum praeteritum collata grates referre voluerint, aut supplicare, ut etiam in posterum rei publicae benigne providere perseveraret, ita ut fuerint Diipolia omnino aut gratulatio aut supplicatio aut denique etiam simul haec simul illa; cf. M. G. Herrmann. Feste v. Hellas. II. 489. Quae sacri explicatio, quam etiam Rinckio (Relig. d. Hellen. II. 59) et Schoemanno (gr. Alt. II. 447) et Welckero (Felsaltar. . 7) et Curtio (Att. Stud. I. 46; cf. etiam Wachsmuth. Hell. Alt. II. 484. Herm. Gr. Ant. II. 61, 15) placuisse videmus, praeterea eo confirmatur, quod simili modo Juppiter in aliis quoque Graecorum civitatibus colebatur, ut Rhodiorum, Teliorum, Jetarum, Agrigentinarum: Welcker. Götterl. II. 206 et Felsalt. 7; Preller Myth. I. 116. Neque ea, ut primo quidem aspectu videri potest, minus probabile fit, si argumento e Minervae Poliadis cultu ducto contradiceretur, vix factum esse, ut Athenienses praeter Minervam, praecipuam suae urbis praesidem, etiam alterum numen tutelare venerati sint et ipsa hac veneratione illius deae quam maxime locendae dignitatem auctoritatemque deminuerint. Nam tantum abest, ut hujusmodi ratione res proposita refellatur, ut confir-

metur, quum neque Athenienses simili modo Jovem *Σωτήρα* et Minervam *Σώτειραν* conjunctim venerari dubitarent (Momms. Heort. 4. 453. Welcker. Götterl. II. 184. Preller. Myth. I. 174. Herm. gr. Ant. II. 61, 21), et alibi in Graecia ipse ille noster Juppiter Polieus cum Minerva Poliade consociatus esset: Welcker. Felsalt. 7 et Götterl. II. 281; Preller. Myth. I. 157, 1. Eméric-David. Jupiter. II. 537; cf. Heffter. Götterd. II. 16, 54. Quo accedit, quod Athenienses Jovem praeter Minervam modo ita numen tutelare habuisse censendum est, ut eum et huic deae postponerent et omnino hac Poliei dignitate non nisi ex quadam religione et more sacro colere pergerent, utpote quum Juppiter quondam ante Minervam summus patriae deus *πολιοῦχος* fuisset: Curt. Gr. Gesch. I. 245. Welcker. Götterl. II. 180. 306 et Felsalt. p. 15, ubi is recte ac subtiliter judicat: „Zwei Götter können eigentlich nicht nebeneinander die Würde eines *Πολιεύς* oder *Πολιοῦχος* haben: doch als Titel, wie die Dynastien sie von verlornen Herrschaften beibehalten, ist dem Zeus der alte Name verblieben.“ —

At reapse Diipoliorum sententiam adhuc cognitam in dubium vocari videmus, si reputamus, num ea congruat cum ipsis sacri caerimoniis imprimis ejus insignissimis, et num hi ritus re vera apti videantur, quibus Jovi Polieo cives feriat aut grates reddiderint aut supplicaverint. Hac enim ratione habita quum deum celebrandum patet in sacro peragendo praeter expectationem parum curari, contra bovem ei mactandum nimis praevalere, tum singulas caerimonias easque ipsas potissimas neminem fugit respondere non tam cuidam implorationi aut gratiarum actioni, quam conscientiae cujusdam sceleris expiandi et huic expiationi ipsi. Qua rerum conditione si jam esse videtur, cur ea, de qua nunc quaeritur, sacri sententia non prorsus quidem denegetur, attamen cur praeter eam etiam altera statuatur omnino talis, quae spectet atque enodet scelus quoddam in bovem vescentem admittendum posteaque expiandum, eo magis id videbitur consideratis iis, quae de Diipoliorum sensu et ipsi Athenienses et veteres rei auctores arbitrati sunt. Nam haec prorsus a priore sacri explicatione discrepant, contra alteram, bovem occidendum expiandumque totius

sacri caput fuisse indicantem diserte et uno consensu confirmant. Quae res inde cognoscitur, quod Athenienses, ut patet ex Paus. I. 24, 4. 28, 11 et Porph. de abst. II. 10. 29., quibus associates schol. Arist. Nub. 986 et Hesych. et Suid. s. v. *βουφόνια*, Buphonia modo primi bovicidii gratia instituta esse et agi putabant, et quod schol. Arist. Pac. 419 et Hesych. v. *διιπόλεια* et Suid v. *Βουφόνια* luculenter idem sacrum in primi Attici bovis interfecti memoriam factum esse explicant. Quare etiam Fasoldus Hierol. s. Buphonia (in Thes. p. 571) Buphonia „in memoriam primi bovis a Thaulone occisi celebrata“ esse dicit, neque ea omnino aliter intelligunt Meursius, M. G. Herrmann., Larcher., Böttiger., Huellmann., C. O. Müller., Hoeck., Heffter., Bossler., Magnin., Richter., Creuzer., K. Fr. Hermann., Preller., Rinck., Schoemann., Bötticher., Jahn. Itaque quum haec ita sint, quum neutra earum, quas cognovimus et quae omnino Diipoliis subjici queunt, rationum tantopere praevaleat, ut alteram funditus tollat et deneget, fieri non posse videtur, quin nunc quidem utramque ratam esse jubentes de singulis accuratius quaeramus in eoque potissimum indagare studeamus, num forte hae duae sacri nostri explicationes tali sese attingant necessitudine, ut, certe quod ad summam rei attinet, in unam confundi possint.

Ad quam quaestionem exsequendam optime nobis inde proficisci posse videmur, quod Diipoliorum sacrum omnino bipartendum est, videlicet in partem aetate superiorem et in posteriorem, quarum prior — et quae proprie neque ita falso „Diipolia“ vocari potest et, ut facile intelligitur, totius sacri explicationi ab ipso deo celebrando ductae respondet atque congruit — illud liborum et farris et tritici commixti cum hordeo, ut paucis dicamus, rerum incruentorum sacrificium complectitur, quod contra altera, eaque cruenta et vere „Buphonia“ appellanda atque alteri conveniens explicationi, bovis internecionem et iudicium hanc caedem sequens continet²³⁾. Rem vero ita sese ha-

²³⁾ Etiam Bossler. gent. sac. 14 sqq.; Rinck. Relig. d. Hell. II. 59; Momms. Heort. 450; Boetticher. Philol. XXII. 267. 412. 414. 433 sic bipartire non verentur. Sed quae Meierus de Gent. Att. p. 46, 36 proponit, ea jam in adn. prima dubitavimus num cuiquam comprobentur.

bere non solum ex schol. Arist. Nub. 986 et Hesych. v. *βουφόνια* et Suid. artt. *Βουφόνια* et *Θαύλων*, sed etiam ex Pausan. I. 28. 11 et Porph. II. 10. 29 cognoscitur, quippe qui auctores, quum de Buphonorum origine disserentes enarrent, primum bovem ea occasione interfectum esse, quum quondam sacrum Jovis Poliei celebraretur et liba ac triticum hordeumque aris impositae essent, simul postulent, ut concedatur, ipsam hanc incruentam Diipoliorum partem ante fuisse, quam alteram Buphonorum cruentam.

Sed huic postulationi, quamvis ea sine dubio sola in Atheniensium nimirum fabulosa de sacro nostro memoria ore propagata nitatur, tamen fidem habendam esse, porro eo comprobatur, quod omnino incruenta sacrificia cruentis antecessisse eisque superiora fuisse verisimillimum est: Potter. Arch. 221; Nonnius Diaetet. II. 156; Scheiffele. in Pauly. Real-E. VI. 658; Hermann. Gr. Ant. II. 25, 9 (cf. Lasaulx. Sühnopfer. 18. Lobeck. Agl. 1082); M. G. Herrmann. Feste v. H. II. 478 sqq; Heffter. Götterd. II. 81 sqq; Hoeck. Creta III. 255; Creuzer. Symb. IV. 635, cf. II. 537; Bossler. gent. sac. p. 5. His igitur de toto sacro perspectis jam accuratius de ejus incruenta et superiore parte, illis Diipoliis, haecce cognoscuntur.

Perficienda erant, ut reminiscimur, haec Diipolia potissimum placentis sine ulla libatione offerendis²⁴). Quapropter quum ea simillima sint illi sacrificio, quod olim Cecrops Jovi Hypato instituerat (Paus. I. 26. 6. VIII. 2. 2.), et praeterea, quum hujus Hypati cultum Athenis prope penitus extinctum videamus²⁵),

²⁴) Itaque omnino sola liba commemorantur a schol. Arist. Nub. 986. Pac. 419; Hesych. s. v. *Βουφόνια* et *Διιπόλεια*, Suid. s. v. *Βουφόνια* et *Θαύλων*, Etymol. v. *Διιπόλεια*.

²⁵) Nam praeter sacrificium a Pausania commemoratum id solum de Hypati cultu Atheniensi traditum habemus, ut ei valetudinis gratia sacrificaretur: Demosth. adv. Mid. 531: *ἀνάγνωθι δέ μοι λαβὼν αὐτὰς τὰς μαντείας*. . . . *Περὶ ὑγείας θύειν καὶ εἴχεσθαι Διὶ ὑπάτῳ, Ἡρακλεῖ κτλ.*, Welck. Götterl. I. 206. II. 181 et Felsalt. p. 9 sqq.; Boeckh. C. J. I. p. 474. n. 497—506; Eméric-David. Jupiter. II. 469 sqq. Sed in eo ipso, quod de sacro huic Jovi ex Cecropis instituto celebrando excepta Pausaniae narratione neque proprium tempus, quo factum sit, neque aliud quid proditum est, praeterea argumentum haud mediocre iness

quumque omnino Juppiter Hypatus idem sit, qui Juppiter Polieus (Jahn. G. Pol. 7), nobis non dubium videtur²⁶⁾, quin quum totus vetustissimus Hypati cultus, tum sacrum ei a Cecrope institutum ita in Poliei venerationem transierit, ut ipsa, de quibus nunc quaerimus, Diipolia proprie nihil aliud sint, quam illud sacrificium Cecropium, ideoque etiam ex ejus natura ac ratione enucleari possint.

Atque id festum Pelasgicum et naturale fuit. Quae res inde apparet, quod Cecrops heros erat Pelasgicus (Pauly. Real-E. II. 233; Herm. Gr. Ant. I. 91. Preller. Myth. II. 136. Wachsm. Hellen. Alt. I. 53.) et quod Pelasgi imprimis Jovem venerabantur, et quod eorum numina potissimum physica, ipsa festa ea de causa naturalia ac praecipue quidem arvalia et incrementa erant: Welcker. Götterl. I. 26. 199; Wachsm. H. Alt. I. 53. II. 550; Pauly. Real-E. III. 927. IV. 591; Bossler. gent. sac. 2; Momms. Heort. 28; Curt. Gr. Gesch. I. 42. 61. 243; Müller. Min. Pol. 3; Preller. Dem. 18.

Itaque quum Diipolia nunc efficiatur proprie inter sollemnia naturalia referenda esse (cf. Preller. Dem. 243 sqq.), porro etiam accuratius videndum est, cujusmodi quidem ea fuerint festum naturale. Neque nobis errare videmur, si ea item, ut ipsorum radicem, casum Hypati sacrum, respecto Pelasgorum summo frumenti culturae studio (Müller. Min. Pol. 3; Bossler. g. sac. 2 sqq; Welcker. Götterl. I. 26; Wachsm. H. Alt. I. 53), vere frumentarium festum fuisse colligimus. Nescimus autem an id pro certo habendum sit, si fieri queat, ut demonstretur, hanc principalem sacri vim congruere et aptam esse cum ipsis

videtur, cur, ut supra opinati sumus, cum Poliei nostri Diipoliis confundatur. Atque etiam Mommsenus Heort. 449 et Boetticher. Philol. XXII. 266. 281. 414 rem similiter intelligere videntur.

²⁶⁾ Accedit, quod Diipolia antiquissimis temporibus non in arce, sed in ipsius Hypati colle illo sacerrimo, ubi Athenienses comitia habuisse diu putatum est, fiebant (vid. cap. III. s. fin.), et quod omnino vetustissimum quodque — quale quidem Diipolia jam cognovimus — Atheniensium sacrum Joviale e Jovis cultu Pelasgico, cui etiam Cecropium nostrum sacrificium ascribendum, emanasse verisimillimum est; cf. Momms. Heort. p. 3.

iis rebus, quarum omnino hic ratio habenda est, dicimus cum Atheniensium et re agraria et heortologio et cultu Joviali.

Ac de prima quidem re haecce proferenda sunt.

Quo tempore fiebant Diipolia, coelum Atticum omnino tale esse solebat, ut incresceret illud καῦμα, iste aestus flagrantissimus, qui non minus Atticae terrae incolas, quam ejus agros et fructus premebat vehementissime: Schoemann. gr. Alt. II. 418; Bötticher. Philol. XXII. 245; Preller. Demet. 122. 124, gr. Myth. I. 164. — Ex terrae fructibus, quorum in hac re praeter frumentum ad summum olivam et vites respicere opus est (cf. Momms. Heort. 6 sqq; Preller. Dem. 317), tunc temporis oliva quidem et vitis deflorescebant (Momms. Heort. 13. 55. 56. Bötticher. Phil. XXII. 240), frumenta autem, summam maturitatem adepta, aut jam succisa in areis jacebant et exterebantur, aut nondum demessa etiam in agris stabant et in calamis: Momms. Heort. 11. 13. 16. 50. 55. 99. 402. 454. Habebant autem hi fructus, dum erant statu cognito, cum illo coelo talem rationem, ut maxime oliva nimio aestu in summum discrimen vocaretur, quia ejus flos, si vehementius sole torretur, et similiter quidem ac si imbre percutitur, ita decidit, ut non perforetur, i. e. ut simul cum flore etiam ipse fructus defluat: Theophr. Hist. Plant. I. 13. 3 (Wimmer. Lips. 1854. I. 29); Plin. Hist. Nat. XVII. 37. 6 (Lud. Janus Lips. 1857. Vol. III. p. 86), et XVII. 2 [Jan. III. 48, cf. XVI. 42 (Jan. III. 20)]; Momms. Heort. 56; Bötticher. Phil. XXII. 245; Preller. Dem. 124. Cujus quidem periculi in simile etiam vites Scirophorionis tempestate venire poterant: Plin. H. N. XVIII. 17 (Jan. III. 119) et XVIII. 10 (Jan. III. 109) et XVIII. 28 (Jan. III. 139. 140); cf. Passov. Lex. s. v. ἐρυσίβη et Preller. Dem. p. 323, 23.

Sed aliter res sese in frumento habebat. Huic enim, sive demessum erat et in areis jacebat, sive in calamis astabat, non tam ardores vel flagrantissimi, ut neminem rei frumentariae gnarum latet, nocere poterant, quam potius uvida tempestas et imbres, quoniam ii, praeterquam quod facile grana corrumpunt [Plin. H. N. XVIII. 17, 152 (Jan. III. 119)], potissimum impediunt, quominus facile calami demetantur, exterantur spicae. Id quod in Attica eo magis timendum erat, quia ibi

ut in reliqua Graecia, areae in ipsis agris sub divo esse solebant: Pauly. Real-E. I. 1492. At vero si non ipsi frumento, tamen certe agricolis imprimis messoribus iisque, qui more patrio trituram curabant, Scirophorionis aestus non poterat esse non molestissimus.

Hoc igitur rerum statu qui requireret, quonam consilio Athenienses naturale Diipoliorum suum sacrum Jovi egisse censendum sit, is inde, quod festa naturalia omnino idcirco tantum deis fieri poterant, aut ut ii hominibus celebrantibus quoddam bonum tribuerent, aut ut calamitatem quandam averruncarent, aut ut iis pro beneficiis datis gratia persolveretur (cf. M. G. Herrmann. Feste. v. H. II. 489 et Porph. de abst. II. 24: καὶ γὰρ ἄλλως τριῶν ἔνεκα θυτέον τοῖς θεοῖς· ἢ γὰρ κτλ.), is igitur ex his sacrorum rationibus Athenienses denique ratiocinabitur Diipoliorum sollemni aut Jovi supplicasse, ut imbribus et omni graviore aestu defensis viti, olivae, frumento, agricolis quam secundissimam condonaret tempestatem, aut huic deo gratias retulisse pro frumentorum²⁷⁾ proventu omnino, messe incepta, jam computabili.

Et horum consiliorum utrum revera Athenienses in celebrandis Diipoliis habuerint, non ex hoc quidem sacro ipso, sed ex duobus aliis, Scirophoriis et Arrhephoriis, cognoscitur, quae Diipoliis proxima sunt²⁸⁾ et omnino cum iis arctissime congruunt et cohaerent: Jahn. G. Pol. 7; Momms. Heort. 6. 13. 455; Herm. Gr. Ant. II. 61.

Nam ne quis Athenienses putet Diipoliorum celebratione agricolis et terrae fructibus omne coelum intempestivum deprecatos esse, Scirophoriorum festo, qua erat vi et natura, prohibetur. Subjecta enim erat huic sacro, quod circiter ex Solonis temporibus praecipue ad olivae contra aestum tutelam a Minerva

²⁷⁾ Nam solum ob frumentum gratiarum actio fieri poterat, quum vites et olivae demum aliquanto post maturescerent et peculiaria haberent sua festa messoria; cf. Momms. Heort. 57 sqq.; Bötticher. Philol. XXII. 284.

²⁸⁾ Agebantur Scirophoria Scirophorionis die duodecimo (Herm. Gr. Ant. II. 61; Momms. Heort. 55), Arrhephoria autem pridie Diipolia facta esse probabiliter exposuit Momms. Heort. 13. 443 sqq.

Scirade expetendam pertinebat (Momms. Heort. 55. 56), principalis ea ratio, ut agraria, qua fiebant Scirophoria, processione et supplicatione quum ab omnibus terrae fructibus tunc temporis procreatis, tum a frumento mala cujusvis generis tempestas averteretur: Bossler. gent. sac. 2. 12; Mommsen. Heort. 13. 55. 455; Herm. gr. Ant. II. 61; Boetticher. Philol. XXII. 240. 245; Preller. Myth. I. 164. 613. Demet. 124. 292 et Beilage 5; Müller. Min. Pol. 5. 15. et Eumen. p. 140 adn. 4.

Cum Scirophoriis autem conjunctissima erant Arrhephoria (Schoem. Alt. II. 419; Herm. Ant. II. 61; Müller. Min. Pol. 15; Preller. Myth. I. 166), quae Schoemannus (Alt. II. 420) et Prellerus (Myth. I. 167) rectius quam alii viri docti de hoc sacro disputantes (vid. ex gr. Lobeck. Agl. 872; Müller. Min. Pol. 15; Wëlcker. Götterl. III. 106; Momms. Heort. 13. 36; Forchhammer. Hellen. I. 64, v. Pauly. Real-E. I. 1755) ob rorem nocturnum — et ipso quidem Arrhepheriorum Diipoliorumque tempore, quum luna impleta esset, maxima roratio expectari poterat; cf. Bötticher. Phil. XXII. 245 et hujus lib. adn. 6. — ad reficiendos (cf. Bötticher. l. c. 249) agros fructusque sole vexatos exorandum peracta esse arbitrati sunt²⁹⁾.

Itaque quum Athenienses, quodcunque de coeli temperie haud opportuna avertenda Diipoliorum tempore exorandum erat, jam Sciropheriorum atque Arrhepheriorum sacris a Minerva et etiam ab Jove³⁰⁾ deprecari solerent, quum vero, ut cognovi-

²⁹⁾ Fortasse subobscurae Arrhepheriorum caerimoniae, quum ἄρρη, ἔρρη, ἔρση proprie omnen humorem et pluviam sonare videantur (Preller. gr. Myth. I. 167. 2 et Passov Lexic. s. v. ἔρση), minus ad exorandum rorem, quam potius ad omnem humidiores tempestatem imprimis imbres averruncandos eo modo spectabant, ut quattuor puellas ἔρρηφόρους, quum in isto antro mysticas suas res deponerent, quodammodo omnem nimium humorem ipso sacri nostri tempore maxime olivae et frumento perniciosum abdidisse et sepelivisse putari debeat. Certe tali Arrhepheriorum explicatione illud vitatur, ut huic sacro, si similiter ac Scirophoria ad ardorem temperandum refertur, omnino eadem ratio quae illis subjiciatur.

Ceteroquin etiam esse videtur, quare Arrhephoria revocentur ad avertendam robiginem; resp. locos de hac re supra in cap. III. citatos.

³⁰⁾ Nam hic quoque deus proprie et antiquitus Sciropheriorum

Si Athenienses ejusmodi, de quo quaerimus, festum messorium habuissent, fieri non posset, quin id in eorum festorum numero reperiretur, quae in tempus inde a maturissimo frumentorum messis initio (circiter primis Munychionis mensis diebus: Momms. Heort. 402. 10 sqq. 50. 99; Ideler. Chron. I. 241. 247; cf. mensium et cet. rer. descriptionem paullo post compositam.) usque ad ejus extremum finem (circiter ultimum Hecatombaeonis diem: Momms. Heort. 16; Ideler. Chron. I. 247; cf. descr. cit.) incidebant et quae erant:

I. Mense Munychione: τὰ Δελφίνια (VI. Mun. Herm. Ant. II. 60); τὰ Μουνύχια (XVI. Mun. Herm. l. c. II. 60); τὰ Ὀλύμπια (XIX. Mun. Herm. l. c. II. 60).

II. M. Thargelione: τὰ Θαργήλια et τὰ Χλοεῖα, sacrificium Cereri Χλόη ipso Thargeliorum die (VI. Thargel.) peractum (Herm. II. 60. 47, 6; Preller. Myth. I. 600, 2 et Demet. 252. 323; Welcker. Götterl. II. 468; Momms. Heort. 9. 36. 414. 416); τὰ Καλλυντήρια (XIX. Tharg. Herm. II. 61); τὰ Βενδίδεια (XIX. aut XX. Tharg. Herm. II. 60); τὰ Πλυντήρια (XXV. Tharg. Herm. II. 61; cf. Momms. Heort. 427). — His Thargelionis festis fortasse etiam (cf. Herm. Gr. Ant. II. 47, 6 et Monatsk. p. 61 v. Θεῖλουθιος; Welcker. Götterl. II. 468) illa Θαλύσια ascribenda sunt (vid. praeter loc. modo cit.: Hes., Suid., Etym. M. s. v; Schoem. Alt. I. 61. II. 479; Preller. Myth. I. 601; Eustath. ad Il. IX. v. 534 (772, 22); Passov. Lex. s. v; Herm. Ant. II. 25, 9. 67, 21), si quidem ea omnino verum civitatis Atheniensis sacrum erant; de qua re dubia cf., quae paullo post exposuimus.

III. M. Scirophorione: τὰ Σκίροφωρια et illa Ἐπισκίρα, sacrum Cereri a Buzygis „ἐπὶ Σκίρω“ eodem, quo Scirophoria, die (XII. Scir. Herm. II. 61) peractum (Bötticher. Phil. XXII. 238. 262/270); τὰ Ἀρρηφώρια (XII. aut XIII. Scir. Momms. Heort. 443 sqq. Herm. II. 61); τὰ Δισωπήρια (XIV. Scir. Herm. II. 61, 15. 21. Momms. Heort. 443 sqq.). — In Scirophorionem

Alt. II. 418; Herm. Ant. II. 61, 7; Preller. Myth. I. 166 — Olivarum et pomorum τὰ Ὀσχοφώρια et τὰ Πνανέψια: Momms. Heort. 57. 275. cf. Bötticher. Phil. XXII. 269. 390. 419.

haud scimus an inciderint etiam τὰ Προσχαιρητήρια (Prell. Dem. 124 et Mythol. I. 164. cf. 612, 2. Herm. II. 62, 6. Momms. Heort. 43. 262. Welck. Götterl. II. 478, 7), nisi potius de hoc sacro iis assentiendum est, quae p. p. contradiximus³³⁾.

IV. M. Hecatombaeone: τὰ Κρόνια (XII. Hec. Herm. II. 54); τὰ Συνοικέσια (XVI. Hec. Herm. II. 54, 9); τὰ Παναθήναια (XXVIII. Hec. Momms. Heort. 129. 134). — Praeterea hoc mense etiam τὰ Ἐπικλείδια Cereri facta esse videntur, de quibus v. Herm. Alt. II. 62, 5. Schoem. Alt. II. 430. 479; Preller. Myth. I. 601 et Demet. 326.

Sed inter haec festa nullum messorium, quale requirimus, est³⁴⁾. Nam eorum singulis examinatis primum cognoscitur, omnino ad rem agrariam sola³⁵⁾ referenda esse Θαργήλια, Χλοεῖα,

³³⁾ Ceterum idem sacrum atque aut haec Proschaereteria aut illa Episcira fortasse τὰ εὐχαριστήρια habenda sunt, Cereri celebrata „μετὰ τῶν Δημητριακῶν καρπῶν συλλογὴν“ auctore schol. Pind. Ol. IX. 150 (v. Herm. Gr. Ant. II. 62, 6); cf. Momms. Heort. 263.

³⁴⁾ Neque etiam praeterea ex Atheniensium Heortologio tale festum proferri potest. Nam illa Ἀλῶα, mense Poseideone aut Maemacterione (Herm. Gr. Ant. II. 57. Preller. Dem. 328. Momms. Heort. 320. 463) et Athenis ipsis et ubique in Atticae pagis, maxime autem Eleusine Cereri cum Proserpina et Neptuno et Baccho peracta, quae quidem, quum praeter ad vinearum, pomariorum olitoriorumque hortorum fruges etiam ad frumentorum proventum spectarent (Preller. Dem. 328, Myth. I. 601 et in Pauly. Real-E. III. 101. II. 1060. Herm. Gr. Ant. II. 47 et 57. Schoem. Gr. Alt. II. 430. Welcker. Götterl. II. 468. Creuzer. Symb. IV. 184. Wachsm. Hell. Alt. II. 483. 486. M. G. Herrm. Feste v. H. II. 68. Potter. Arch. 349. Momms. Heort. 69. 73. 320. 463), in Diipoliorum locum substituenda videri possunt, quum aliis de causis (vid. ex. gr. Schoem. gr. Alt. II. 430. 479) rejicienda sunt, tum propter tempus, quo fiebant, a frumentorum messe multum distans, tum quod ea proprie ac vere vinale — atque Eleusiniarum quidem — festum erant: Preller. in Pauly. Real-E. II. 1060. Momms. Heort. 320 sqq.

³⁵⁾ De Delphiniis, piaculari sacro verno, vid. Schoem. Alt. II. 401. Herm. Ant. II. 52, 1. 60, 3. Preller. Myth. I. 202. II. 295. Momms. Heort. 48. 398. De Munychiis, sacro plenilunari, vid. Schöm. Alt. II. 424. Herm. Ant. II. 60, 2. Preller. Myth. I. 236. Welcker. Götterl. I. 570. Weissenborn. in Pauly. Real-E. V. 237 sqq. Momms. Heort. 10. 35. 403 sqq. De Bendideis in honorem Bendidis, lunaris Minervae Thraciae, institutis vid. Schoem. Alt. II. 148. Herm. Ant. II. 54, 2. 60, 22. 61, 1. Preller. Myth. I. 249. Momms. Heort. 10. 35. 86. 408. 425. De Disoteriis,

Καλλυντήρια, Πλυντήρια, Θαλύσια, Σκιοφόρια, Ἐπισκίρα, Ἀρρηφόρια, Προσχαιρητήρια, Κρόνια, Παναθήναια, Ἐπικλείδια. Sed etiam horum duodecim sacrorum porro nulla nisi ad summum ³⁶⁾ Thalysia, Episcira, Proschaereteria, Kronia, Panathenaea, Epicleidia ad frumentorum messem quodam jure Diipoliorum loco revocanda videri queunt.

Et Thalysia quidem propterea, ut quis argumentari posset, quum quod ea omnino post messem ac frumenti quidem — ut ex Theocriti Id. VII. appareat — facta sint, tum quod dona in iis sacrificata primitiae fuerint et ipsius frugum prosperi auctus et proventus gratia oblata sint, tum quod praeter reliquos deos praecipue Ceres, agraria dea, ea praedicetur, ad quam hoc sacrum spectaverit: Hesych. II. 299 v. *θαλύσια* (cf. Apoll. lex. 86, 9 et Etym. Gud. Sturz. 255 v. *θαλύσιαι* et Zonar. I. 1022 v. *θαλυσίαι*); Suid. I. 1107 v. *θαλύσιον* (cf. Zonar. I. 1023 v. *θαλύσιον*); Etym. M. 441, 13 v. *θαλύσια*; Homer. II. IX. 533/537; Eustath. ad II. l. c. 534; Athen. Deipnos. III. 114 A (Mein. Lips. 1858. I. 205).

Deinde illud sacrum *Ἐπισκίρα* vocatum (v. Steph. B. Dind. IV. 2, 1109) esse videtur, cur in Diipoliorum locum substituitur, quia id re vera festum messorium erat deabus agrariis,

Jovi et Minervae Servatoribus pro totius reipublicae salute peractis, vid. Herm. Ant. II. 61, 21. Preller. Myth. I. 118. Momms. Heort. 452 sqq. De Synoeciis, festo politico in illius *συννοικισμοῦ* Theseo regnante facti memoriam instituto, vid. Schoem. Alt. II. 400. 412. Herm. Ant. II. 54, 9. Preller. Myth. II. 297. Momms. Heort. 81. 84. 111 sqq.

³⁶⁾ Thargelia enim, praeterquam quod sacrum piaculare facta erant, proprie incipientem frugum maturitatem et messis initium spectabant: Schoem. Alt. II. 225. Herm. Ant. II. 27. 8, 60. 4, 68. 41. Preller. Myth. I. 202, Demet. 251. Momms. Heort. 10. 11. 50. 414. Et maturandorum frumentorum gratia etiam τὰ Χλόεια fieri solebant, sacrificium ipsis Thargeliis antecedens iisque adjunctum: Herm. Ant. II. 60, 7. Preller. Myth. I. 600, Demet. 252. 323. Momms. Heort. 36. 54. 416. Neque ad frugum maturitatem et messis initium non revocanda sunt Kallynteriorum et Plynteriorum festa arcte inter sese cohaerentia, quae praeterea ad purganda renovandaque Minervae sacra celebrari solebant: Schoem. Alt. II. 417. Herm. Ant. II. 61, 3. Preller. Myth. I. 166. Momms. Heort. 425. 428. 432; 11. 12. 427. — Denique quam sententiam habuerint Scirophoria et Arrhephoria jam supra attactum est.

Demetri et Corae, messe peracta celebratum a Buzygis, sacerorum agrariorum istis praesidibus ac curatoribus: Steph. Byz. (Dind. Lips. 1825) v. *Σχίρος*; Strabo IX. 393 (Mein. Lips. 1866; cf. Holstenii, Berkelii, Thomae de Pinedo adnn. ad Steph. ap. Dind. Vol. II. 625. III. 2, 1201. IV. 2, 1109); Bötticher. Phil. XXII. 262 sqq.

Tum quis τὰ *Προσχαιρητήρια* Diipoliis malle posset, quippe quum, similiter ut τὰ *προχαριστήρια* Proserpina verno tempore ascendente (v. p. p.), sic illa Proserpina descendente (ergo omnino ipso frumentorum messis tempore: Preller. Myth. I. 612. Momms. Heort. 43) celebrata sint: Vid. Harp. I. 263 et Phot. 463 (Pors. II. 400) et Suid. II. 489 (Bernh.) s. v. *Προσχαιρητήρια*.

Tum Croniorum festo ratio Diipoliorum proposita refutari videri potest, quod *Κρόνος* deus, a quo τὰ *Κρόνια* suum nomen duxerint, numen maturitatis et messis et copiae fuisse judicandus sit (Prell. Myth. I. 44), deinde quod ipse mensis, in quem frumenti messis inciderit, Athenis antiquitus non Hecatombaeon sed *Κρονιών* ex Croniorum sacro nominatus sit (Bergk. Beiträge z. Monatsk. 43; Herm. Ant. II. 54, 7 et Monatsk. 57. 66; M. G. Herrm. Feste v. H. II. 115; Schoem. Alt. II. 411; Preller. Myth. I. 203), et quod hoc idem nomen etiam in aliis Graeciae civitatibus mensis messorius habuerit (Prell. Myth. I. 44), tum quod Croniorum festum alias in Graecia, ut apud Rhodios, revera messorium fuerit (Heffter. Götterd. III. 13. Preller. Dem. 253) et non solum ob suum tempus, quum quidem omnino sub messis finem actum sit (Momms. Heort. 79. 80. Schoem. Alt. II. 411), sed etiam ob hilarem et laetum modum, quo praecipue a servis ac famulis magna tunc dominorum facilitate et liberalitate celebratum sit, et qui cum peractis gravibus messis laboribus perquam conveniat (Momms. Heort. 79. 108. 111. Schoem. Alt. II. 411. Prell. Dem. 356), aptissimum haberi debeat, quod in Diipoliorum locum substituatur.

Tum Panathenaea (certe proprie et vere et antiquitus) messorium festum fuisse putari potest, imprimis quoniam ea frumento potissimum in planis Atticae regionibus prorsus non solum demesso, sed etiam detricto atque in horreis recondito acta sint (Momms. Heort. 7. 14. 16. 171. Preller. Dem. 357), et

quia ea ex vetustissimis Atheniensium sacris, quae plerumque naturalia eaque arvalia fuisse satis constet, fuerint et ipsum Erichthonium, illum genium et imaginem Atticae agriculturae, auctorem habuerint (Pauly. Real-E. V. 1105. Prell. Myth. I. 158. Momms. Heort. 5. 38. 39. Creuz. Symb. III. 471. Bötticher. Phil. XXII. 251), et quia dea, cui fiebant, antiquitus et proprie numen arvale fuerit (Bossler. gent. sac. 2. 21, 10. Preller. Myth. I. 610. 163. 169. Demet. 290) et etiam cum agrariis deabus Eleusiniis Panathenaeorum sacra communicaverit (Preller. Dem. 70 sqq; Myth. I. 610).

Denique τὰ Ἐπικλείδια Diipoliis praeferenda videri possunt, quod illa facta sint Cereri messe fortasse etiam tritura peractis, „quando granaria et frumenta ibi condita claudi solita sint“ (Prell. Dem. 326): Hesych. Ἐπικλείδια· ἑορτὴ Δήμητρος Ἀθήνησι. Cf. schol. Pind. Ol. IX. 150: ἄγεται δὲ ἐν Ἀθήναις μετὰ τῶν Δημητριακῶν καρπῶν συλλογὴν τῇ Δήμητροι εὐχαριστήρια.

Sed omnia haec argumenta, quibus, ut videtur, posita Diipoliorum sententia refellitur, partim gravioribus probationibus posthabenda, partim omnino rejicienda sunt.

Nam primum Thalysia facile cognoscitur saltem Athenis non verum fuisse sacrum publicum, circa quale quidem festum haec disceptatio omnis vertitur, sed potius privatum, quod singuli agricolae pro se quisque celebrare solebant: Schoem. Alt. 392. 430. 479. Neque haec sacra porro eo non refutantur, quod ea omnino in dubium vocari possunt, num re vera Athenis extiterint. Nam neque Pollux I. 37, ubi Cereris festa enumerat, Thalysiorum mentionem facit, et ceteroquin sacrificia hoc nomine in fontibus vocata satis probabile est (concesso quidem, ut Athenis ea omnino facta sint) eadem fuisse aut cum Thargeliis (cf. Herm. Ant. II. 25, 9. 47, 6. Monatsk. 61. Welck. Götterl. II. 68), aut cum Halois (Preller. Myth. I. 601. Eustath. l. c. ad Il. IX. 534). Sed quod in Etym. M. Cererem quidem nominatim eam prolatam videmus, cui quodammodo prae aliis numinibus Thalysia facta sint, quum aliis rebus, tum respecto l. c. Il. IX. 533 sqq., ubi sine dubio vera et primigenia celebrandi hujus sacri ratio exstat, res minoris discriminis fit.

Deinde illa *Ἐπισκίρα* inventam Diipoliorum sententiam refellere hac re una quidem sed satis gravi prohibetur, quod id sacrum solam ad messem frumenti in sacro agro ἐπὶ Σκίρῳ exarati referenda est: Bötticher. Philol. XXII. 262 sqq. Et tantum quidem abest, ut hoc sacro nostra Diipolia denegentur, ut ea potius confirmentur, quum Buzygae isto suo sollemni deabus agrariis paullo ante Diipoliorum festum peracto similiter id commune et publicum festum messorium de more sacro et quodammodo publice praesignificasse videantur, atque et illo ἱερῷ ἀρότῳ et proerosiorum sollemnibus, iisque itidem paullo ante Maemacteria Jovialia factis, nunc sationis hibernae tempus adesse et gratiae divinae indigere indicabant: Cf. Bossler. gent. sac. p. 11; Preller. Myth. I. 163; et menss. descr. p. p. propositam.

Neque etiam Proschaereteria, re accuratius disceptata, nostrae Diipoliorum explicationi obstant. Praeterquam enim, quod ea omnino in dubium vocari et cum Procharisteriis „λήγοντος τοῦ χειμῶνος διὰ τὴν βλάβησιν τῶν καρπῶν φνομένων“ (Suid s. v.) ab omnibus magistratibus Minervae peractis (Herm. Ant. II. 61. 6; Bötticher. Phil. XXII. 240. 283; Potter. Arch. 397; M. G. Herrm. Feste v. H. II. 206; Momms. Heort. 8. 43; G. Dindorf. ad Harpocr. I. 263) unum idemque sollemne fuisse putari possunt (Welck. Götterl. II. 378, 7 et 283; Creuz. Symb. IV. 437; Bernhardt. ad Suid. II. 2. 489 v. προσχαιρητήρια; Passov. Lex. s. v. προχαριστήρια), ea ex tota sua natura, si quidem id sacrum nec dubium nec cum Procharisteriis confundendum esse contenditur, certe est, cur Eleusiniis Boeodromione celebratis attribuantur eorumque modo pars sive caerimonia quaedam fuisse intelligantur: Momms. Heort. 44. 65. 262.

Tum Croniorum festum qui a nobis dissentiens Diipoliis malet, ante omnia non reputare videbitur, deum Κρόνον proprie et vere nullam rationem cum re agraria habere (Welck. Götterl. I. 157. Pauly. Real-E. VI. 832), ita ut inde etiam ea argumenta improbanda esse efficiatur, quae de Croniorum sententia quadam agraria et ipsum huius festi nomen et mensis messorii veterrima ista et principalis quae fertur appellatio, utpote ab illo deo ducta, praebere videntur. Atque eo magis quidem haec argumenta repelli debent, quoniam talis veterior men-

sis Hecatombaeonis nominatio, certe ad Athenas quod attinet, omnino ambigua est: Momms. Heort. 108; Boetticher. Phil. XXII. 257. 433. Deinde etiam illud parvi momenti est, quod τὰ Κρόνια sub finem messis frumentariae agebantur. Nam proprium et justum hujus festi tempus non Hecatombaeon, sed Anthesterion erat, quum vera et vetera Cronia non haec aestiva essent, de quibus nunc agitur, sed ista verna, quae nomine quidem permutato cum Anthesteriis conjuncta videmus: Momms. Heort. 20. 22. 78 sqq. 110. Messorio autem tempore altera et aetate posteriora Cronia sine dubio ob hanc solam causam instituebantur, quia nullum tempus ad ferias servis ac famulis, praecipue quibus opus rusticum in agris faciundum erat, dandas aptius videri poterat, quam ipsum messorium operosissimum: Momms. Heort. 80 et Herm. Monatsk. 67. Sed maxime, ut praetermittamus, quod Graeci sua Cronia sine dubio demum ex Romanorum cultu sibi assumpserunt (Böttiger. Kunstmyth. I. 222; cf. Pfau. in Pauly. Real-E. VI. 833), et quod Atheniensium Cronia, quum ab ipsa re publica nullo publico sacrificio celebrarentur (Welck. Götterl. I. 157; Bergk. de reliqq. comoed. 195; cf. Momms. Heort. 110), vix publicum sacrum essent — maxime igitur, quominus Croniorum festum messorium habeatur, eorum sententia obstat, quae quidem adeo non ad messem aut omnino ad rem agrariam pertinebat, ut spectaret illum omnium aetatis aureae, Saturno regnante, rerum statum beatissimum, atque ut jam ea de causa Atheniensium Cronia similiter ac Romanorum Saturnalia nihil aliud fuisse judicandum sit, praeter quandam imitationem illius aetatis pacatissimae et otiosissimae; cf. Preller. Mythol. I. 44; Momms. Heort. 111; Creuz. Symb. IV. 764; Welck. Götterl. I. 156; Böttiger. Kunstmyth. I. 223.

Et ut Croniorum sic denique etiam sacrum et Panathenaeorum et Epicleidiorum unquam tale messorium fuisse, quale nosmet Diipolia intelligimus, justo jure denegari potest. Illud enim ipsum, quod haec duo festa non solum messe, sed etiam tritura peracta fieri solebant, satis plane jam docet, ea non ad messem ipsam, sed potius ad frumentorum vel granorum proventum, qualis ex tritura is redierat, celebrandum pertinuisse et revocari debere;

cf. Momms. Heort. 14. 16. 171. Quae quidem utriusque sacri explicatio praeterea eo confirmatur, quod Panathenaea quidem, ut brevi post accuratius cognoscetur, omnino pari ac Thargelia spatio a mediis distabant Diipoliis, et quod Epicleidia (quae, utpote solo ab Hesychio commemorata, insuper omnino levius sacrum fuisse videntur) verisimillimum est, tum item ut Thalsia modo sacra privata fuisse (Schoem. Alt. II. 430. 479), tum Cererem frumenti in horreis et condendi et conditi custodem celebrasse, quemadmodum Romani „frumentis collectis atque reconditis, ut tuto servarentur“ (August. de C. D. IV, 8), Deam Tutilinam venerari solebant: cf. Schoem. Alt. II. 430; Preller. röm. Myth. (Ed. alt. Berol. 1860) p. 593.

Restat, ut nostram Diipoliorum interpretationem argumentis probemus positis, ut supra indicavimus, in eo Atheniensium Jovis cultu, quo hic deus habebatur in loco vis naturalis.

Et per se quidem ipsum hic cultus ea ratione rei propositae argumento est, quia nostra Diipoliorum explicatione improbata hunc Jovem naturalem praeter expectationem ab Atheniensibus non nisi in modum numinis asperi et infensi cultum cognoscimus, quod adversa tempestate agris et hominibus nocere queat, quodque hanc ob rem utique mitigandum et propitiandum sit; cf. Preller. Dem. 245 sqq. Nam ex duobus illis sacris insignissimis³⁷⁾, quibus Juppiter Athenis similiter ut Diipoliis in naturalem partem ac sententiam colebatur, alterum, Maemacteria, Jovem *Μαιμάκτην*³⁸⁾ spectabat, deum vel coelum

³⁷⁾ Illud festum, ad quod spectat Phot. Lex. pg. 103, 20: 'Ιερὸν γάμον' Ἀθηναῖοι ἑορτὴν Διὸς ἄγουσι καὶ Ἥρας, ἰερὸν γάμον καλοῦντες. — et Etym. M. 468, 56: 'Ιερὸν γάμον' Ἀθηναῖοι ἑορτὴν Διὸς ἄγουσι καὶ Ἥρας, οὕτω καλοῦντες (cf. Hesych. 'Ιερὸς γάμος' ἑορτὴ Διὸς καὶ Ἥρας), quamvis id quoque proprie et vere ad Jovem naturalem revocandum sit, tamen, qua erat vi et sententia, hic omnino praetermitti potest: Preller. Dem. 245. 268. Mythol. I. 128. Momms. Heort. 42. 47. 82. 343. Welcker. Götterl. I. 364. Herm. Gr. Ant. II. 62, 1. Böttiger. Kunstmyth. II. 256.

³⁸⁾ In Maemacteriis etiam Jovi Γεωργῶ sacrificatum esse, consentaneum est: Boeckh. C. J. I. n. 523. p. 481 sqq. Momms. Heort. 317. 319. Preller. Myth. I. 101, 1. Demet. 322, 19. Herm. Ant. II. 57, 2. Welcker. Götterl. I. 207; cf. Plutarch. de Superst. 169 B (Wytttenb. I. 2. 669): 'Ο Ἡσίოდος λέγει πρὸ ἀρότου καὶ σπόρου τὸν γεωργὸν εὐχεσθαι Διὶ τε χθονίῳ Δι-

hibernum, turbulentum, vesanum, qui praecipue sementis hibernae gratia supplicationibus piaculisque placandus videbatur: Meurs. Gr. Fer. p. 200 (Thes. VII. 820); Jonston. de fest. Graec. sched. in Thes. VII. 873; M. G. Herrm. Fest. v. H. II. 149; Schneider. gr. Wörterb. s. v; Bossler. gent. sac. 11; Larcher. in Mémoires de littér. p. 325. Tom. XLVIII; Eméric-David. Jupiter. II. 507. 318 sqq; Boeckh. C. J. I. no. 523; Thes. Gr. L. H. Steph. V. 504; Creuzer. Symb. III. 79; Hermann. Monatsk. 69 et Gr. Ant. II. 47. 12, 57. 1 sqq; Bergk. Monatsk. 33; Preller. Myth. I. 101. 112. 129 et Demet. 248. 268; Pauly. Real-E. IV. 599. 1457; Welcker. Götterl. I. 207. II. 201; Schoem. gr. Alt. II. 466; Momms. Heort. 317. 16. 35; Bötticher. Philol. XXII. 434. 394 sqq; Ideler. Chronol. I. 241. 246.

Et simili consilio Athenienses etiam alterum sacrum, Diasia, Jovi *Μελίχιω* instituta, agebant, ut coeli asperitatem et a semente verna atque omni opere rustico tunc perficiendo, et a frumento Maemacterione sato Diasiorumque mense jam grandesciente ac calamos efferente, et a ceteris terrae fructibus eodem tempore efflorescentibus deprecarentur: Herm. Gr. Ant. III. 15, 12; Preller. Myth. I. 101, Demet. 246. 215; Schoem. Alt. II. 447; Momms. Heort. 19 sqq. 67. 218, 1. 350. 376; Creuzer. Symb. III. 141. Nam Jovem in Diasiorum festo non nisi per anticipationem et bono verbo *Μελίχιον* invocatum ac celebratum esse, ipsum hujus festi tempus et ritus moestiores docent, et jam demonstratum est ab Herm. Gr. Ant. II. 58. 23, cui etiam Momms. Heort. 382 assentiri non dubitat; ad quae praeterea de Diasiis vid. Meurs. Gr. Fer. 93; Castell. et Fasold. in Thes. VII. 636. 588; Potter. Arch. 360; Böttiger. Kunstmyth. II. 133;

μήτερι θ' ἀγνῇ τῆς ἐχέτλης ἐχόμενον. Praeterea cum Meamacteriis conjungenda et pridie quidem eorum facta esse videntur sacra illa aratoria vel sementiva et *προηγόσια* et *ἑσπερὶ ἀροτοί*, de quibus vid. Meurs. Gr. Fer. 233. Potter. Arch. 396. Fasold. in Thes. 567. M. G. Herrm. Feste v. H. II. 70. Bossler. gent. sac. 11. Preller. Dem. 295. 291. Myth. I. 605. 163. Creuz. Symb. IV. 374. 431. Wachsm. Hell. Alt. II. 483. Pauly. Real-E. IV. 276. Schoem. Alt. II. 429. 199. Momms. Heort. 75. 199. 100. 103. 218. 199. Herm. Gr. Ant. II. 47. 11; 56. 28. Welcker. Götterl. II. 468. Bötticher. Phil. XXII. 394. 199. 269.

Corsin. F. A. 324; Schneider. Lex. v. *Μεῖλιχος*; Eméric-David. II. 524; Thesaur. Steph. V. 693 sqq; Creuzer. Symb. III. 113. 79. 123. 460; Wachsm. H. Alt. II. 488; Welcker. Götterl. I. 207. II. 201; Momms. Heort. 19 sqq. 379; Pauly. Real-E. II. 996. IV. 599.

Quodsi recte sese habent, quae paullo ante summatim de Atheniensium Jovis physici cultu posuimus, sin vero omni pacto profitendum est, Atheniensibus jam ipsius anniversarii frumentorum proventus gratia — ut alias res omittamus — satis causae fuisse, quare hunc Jovem etiam propitium et benevolum venerari deberent, nunc fieri non potest, quin quandam lacunam in Jovis cultu proposito infuisse concedatur: Quam quidem nostra Diipoliorum interpretatione accepta, quippe quae Jovem Athenis etiam verum *Μεῖλιχον* cultum demonstret, apte expleri nemo, speramus, negabit.

Denique etiam propter singularem convenientiam, quae Jovi naturali ipsa cum frumenti cultura Athenis erat, nobis in Diipoliis explicandis assentiendum esse arbitramur. Nam his duabus rebus inter sese collatis apparet, ista tria, quibus ille cultus Jovialis potissimum continebatur, sacra Maemacteriorum, Diasiorum, Diipoliorum tam insigniter cum anniversaria Atticae frumenti cultura congruisse ac cohaesisse, ut cum ipsis ejus epochis vel momentis, quibus frumenta spargebantur, fastigabantur in stipulas, demetebantur, in eadem tempora inciderent et haec tempora atque epochas quodammodo denotarent determinarentque et ipsa inter se singula pari illarumque frumenti epocharum intervallis congruente et tres quidem menses atque dimidiatum omnino explente spatio distarent. Ad quae facilius recognoscenda haecce mensium Atheniensium et frumenti epocharum descriptio inspiciatur, quam quidem secundum festorum Atheniensium conspectum a Mommseno ad Heortologii pg. 96 sqq. in tabula II. additum satisque argumentis confirmatum ³⁹⁾ et a C. Böttichero Philol. XXII. 390 probatum composuimus:

³⁹⁾ Vid. Heort. p. 97: „Ich wähle das Jahr a. Chr. 432, um dem Leser etwas darzubieten, was von chronologischen Systemen unabhängig ist. Von den verschiedensten Seiten ist der I. Hecatombäon Ol. 87, 1 als der Juli — Neumond a. Chr. 432 anerkannt etc.

I.	Πανεργιών: Circit.	<u>22. Oct.</u> <u>21. Nov.</u>			
II.	Μαιμακτεργιών: Circ.	<u>22. Nov.</u> <u>21. Dec.</u>	Μαιμακτεργεία (XX. Maem. 2. Dec.). Hibernum opus rusticum et sementis (intell. tempus medium): Bötticher. Philol. XXII. 394 sqq. 284. Ideler. Chron. I. 241. 246. Momms. Heort. 16. 35. Bossler. gent. sac. pg. 11.	Dies CIII vel omnino tres menses et (XIII dies) dimidiatus.	
III.	Ποσειδεών: Circ.	<u>22. Dee.</u> <u>20. Jan.</u>			
IV.	Γαμηλιών: Circ.	<u>21. Jan.</u> <u>19. Febr.</u> <u>20. Febr.</u>			
V.	Ἀνθεστηριών: Circ.	<u>20. Mart.</u>	Μεσσία (XXIII. Anth. 14. Mart.). Vernal opus rusticum et sementis. Frumenta hiberna in stipulam fastigantur: Momms. Heort. 19. 350. 376; Herm. Gr. Ant. III. 15, 12; Theophr. H. Pl. VIII. 1; Plin. H. N. XVIII. 52 (Jan. III. 102).	Dies CCXI vel omnino VII menses. Cf. Plin. H. N. XVIII. 60 (v. p. p).	
VI.	Ἑλεφροβολιών: Circ.	<u>21. Mart.</u> <u>19. April.</u> <u>20. April.</u>			
VII.	Μουσυχιών: Circ.	<u>18. Maj.</u> <u>19. Maj.</u>			
VIII.	Θαργηλιών: Circ.	<u>17. Juni.</u>	Thargelia (VI. Tharg. 24. Maj.): Messis omnino incipit; Momms. Heort. II. 50. 99. 402. Ideler. Chron. I. 241. 247. Cf. adn. 36.	Dies XXXVIII vel omnino unus mensis et (VIII dies) dimidiatus.	
IX.	Σκεροφοριών: Circ.	<u>18. Juni.</u> <u>16. Juli.</u>	Μεσσία (XIV. Scir. 1. Jul.): Messis omnino peracta: Ideler. Chron. I. 247. Momms. Heort. 13. 16. 56. 99. Plin. H. N. XVIII. 60 (Jan. Vol. III. 104). Preller. Dem. 357.	Dies XLIII vel omnino unus mensis et (XIII dies) dimidiatus.	
X.	Ἐκατομβαιών: Circ.	<u>17. Juli.</u> <u>15. Aug.</u>	Panathenaea (XXVIII. Hec. 13. Aug.): Tritura omnino peracta: Momms. Heort. 7. 14. 16. 171. Preller. Dem. 357.		
XI.	Μεταγγειριών: Circ.	<u>16. Aug.</u> <u>14. Sept.</u> <u>15. Sept.</u>			
XII.	Βοηδρομιών: Circ.	<u>13. Oct.</u>			

Ergo est quidem — nam spatiorum singulis festis interjectorum differentiae, quae exstant, e temporum rationibus faciles habent explicatus et omnino levioris momenti sunt — est igitur res ita, ut diximus, neque temere propterea nostram Diipoliorum explicationem denuo confirmatam judicare possumus. Nam neque fortuito haecce convenientia Jovis naturalis cultus cum frumentorum cultura cuiquam videbitur, neque alia, opinamur, Diipoliis subjici poterit ratio, quae magis consentanea sit quam nostra quum singulis trium mensium et omnino dimidiati intervallis, tum porro ei rei, quod Diipolia, ut conspectus paullo ante datus docet, et fere ipso medio tempore inter messis initium et triturae finem fiebant et a Maemacteriis, potissimo festo sementivo ipsos septem menses aberant, quem quidem mensium numerum omnino inter satum et messem in ipsa Hellade interfuisse — saltem de hordeo, Atticorum vetustissima et usitatissima frumenti specie: Prell. Dem. 316; Plin. H. N. XVIII. 72; Theophr. H. Pl. VIII. 2; Böttiger. Kunstmythol. 263. — tradidit Plinius H. N. XVIII. 60 (Jan. III. 104): „In Aegypto enim hordeum sexto a satu mense, frumenta septumo metuntur, in Hellade septumo hordeum, in Peloponneso octavo et frumenta etiamnum tardius.“ Cf. Theophr. H. Pl. VIII. 2. 7:... *Αἴγυπτος ἐκεῖ γὰρ κριθαὶ μὲν ἐν ἑξαμήνῳ πυροὶ δὲ ἐν τῷ ἑβδόμῳ θερίζονται· περὶ δὲ τὴν Ἑλλάδα κριθαὶ μὲν ἐν τῷ ἑβδόμῳ παρὰ δὲ τοῖς πλείστοις ὀγδόῳ, πυροὶ δὲ ἔτι προσεπιλαμβάνουσιν.* Ad quae de tritico vid. Plin. H. N. XVIII. 298 et Theophr. C. Pl. IV. 8. 2.⁴⁰⁾.

His cognitis qui nobis in Diipoliorum explicatione⁴¹⁾ nunc

⁴⁰⁾ Fortasse in ipso eo, quod Diipolia proprie ac vere et antiquitus ad frumenti culturam spectabant, etiam causa posita erat, cur hoc festum ex Hecatombaeone olim removebatur — si quidem id omnino factum est — in Scirophorionem, ut Bergkium velle jam antea commemoravimus. Certe rebus, quae supra exposita sunt, respectis judicari potest, Diipolia in Scirophorionem idcirco translata esse, ut quam accuratissime cum omnibus frumentorum culturae rationibus congruerent.

⁴¹⁾ Ceterum num ea praeferenda sit explicationi et Mommseni, qui in Heort. pgg. 13. 454 nostra Diipolia revocat ad trituram, et Jahnii, qui (G. Pol. pg. 7) id sacrum exorandi humoris frugiferi causa factum esse censet, id disceptandum lectoris arbitrio permitti liceat.

assentiet, is etiam, speramus, neque in eo dissentiet, quod nos illa liba et reliqua dona frumentaria in ara Poliei sacrata ex reperta Diipoliorum sententia non nisi de novo⁴²⁾ frumento sumpta et hujus primarii inter omnes, qui ex herbis parantur, victus primitias (cf. Bötticher. Phil. XXII. 269. 414) benigno Jovi oblata esse colligimus, neque in altera quadam re dissiduit posita in explicanda moneta Atheniensi, quae ad Jovem Polieum pertinet et in dissertatione a Jahnio de hoc deo conscripta (vid. Tav. I. no. 12 et pg. 24; cf. Num. mus. Brit. 7, 1 et Müller. Denkm. a. K. II. 2, 23 et Beulé. mon. d'Ath. p. 396) eximia diligentia depicta est. Quum enim in hac moneta Juppiter Polieus eo modo fictus sit, ut astet sinistra manu porrecta rem quandam subrotundam atque placentae similem in ara ante ipsum posita oblatam capturus et fulmina sua non saeve torquens, verum potius placide demissa manu dextra tenens, facere non possumus, quin hanc monetam ipsum eum, cui Diipolia fiebant, Jovem spectasse et omnino eandem quam hoc sacrum rationem habuisse existimemus, ita ut Jovem indicaret celebraretque optimum deum, qui verus *Μελίχιος* propitium rei agrariae se praebuerit et hominum grates et dona frumentaria Diipoliorum suo festo die animo accipiat benevolentissimo.

Disceptatione de vetustiore sacri, quod tractamus, parte ad hunc locum deducta et propria ejus partis sententia percognita, nunc quidem, quum, quae praeterea de incruentis Diipoliis disserenda sunt, e rerum conditione demum postea proferri queant, illud non frustra quaeri posse videtur, num talis exstet res, quae duas istas rationes, quas festo proposito subjiciendas esse supra in primo hoc capite cognoveramus, certe quod ad

⁴²⁾ Similiter rem intelligere videntur Boetticher. Phil. XXII. 269 et Mommsen. Heort. 449. Praeterea vix dubium, quin ad Diipoliorum sacrificium solum tale frumentum adhibitum sit, quod una trium istarum arationum sacrarum (Potter. Arch. 227. Preller. Dem. 292. gr. Myth. I. 163. Pauly. Real-E. I. 2, 2554) exaratum erat. Quarum quae fuerit, si accuratius quaeritur, illam ἐπὶ Σκίρῳ factam, ac potissimum quidem respecto sacro messorio a Buzygis biduo ante Diipolia ibidem loci celebrato (v. s.), duabus reliquis praeoptare non dubitamus.

earum summam et caput attinet, unam fuisse interque sese consonuisse ostendat.

Quam rem incruentorum Diipoliorum sententia, qualis ea apparuerat, reputata intelligitur repertam fore, si fieri possit ut etiam cruenta Buphonia similiter atque illa Diipolia gratiarum Jovi agendarum causa celebrata esse demonstretur.

Ad quod explorandum nunc igitur de his Buphoniis disputare liceat.

Ac si quidem ea primum in universum spectantur, omnino insolita ac quodammodo festiva, qua fieri solebant, ratio res ea est, quae facit, ut miremur, a quaque idcirco aptissime proficiscendum videtur esse. Ergo jam quaestio est, quam quidem in re haec mira Buphonorum simplicitas constiterit. Nec quidquam aliud denique apparet, quam quod victimae immolandae caedes expianda videbatur et re vera gravissimo supplicio luebatur. Porro autem si perquiritur, cur haec caedes, quamvis ea sola ex sacra occasione fieret, tali modo nefas videri potuerit, rem quaesitam et ipsorum Buphonorum ille ritus, secundum quem victimae corium effarciendum aratroque exorandum erat, et fabularum de sacri origine exstantium imprimis ea, quam Porph. de abst. II. 29 tradidit, et scholiastae ad Arist. Nub. 986. Pac. 419. et Hesychii s. v. *Διῦπόλεια* et Suidae s. *Βουφόνια* de sacro nostro explicationes demonstrant. Nam inde docemur, solam eam causam fuisse, quod Buphonorum hostia ex genere bubulo sumebatur et bos arator aut re vera erat, aut certe ejus vicem explebat (v. adn. 19). Nec non est, unde id planius explicetur et confirmetur.

Ab antiquissimis enim temporibus quum ut in aliis terris, sic etiam in Attica boves ii essent, qui prae aliis animalibus incolas in honorato opere rustico adjuvabant fidi fortesque socii arandi agros ac deterendi frumenta (cf. Herm. Gr. Ant. III. 15; Creuzer. de Vasculo . . pg. 99; Heffter. Götterd. I. 24), ipsi prisci Attici, qua erant omnino homines extremae antiquitatis pietate simplicissima, pro tali virtute⁴³⁾ bubulo pecori

⁴³⁾ Praeterea sive dubio ob omnem utilitatem a pecore bubulo suo lacte praebitam. Neque scimus an etiam causae fuerit illa boum natura hominum valetudini saluberrima, quae certe apud Indos multum ad bo-

gratos se praestare non praetermittebant. Nam religiose colebant ii boves et etiam sacrosanctos habebant, quum ipsis atque illius Buzygae vel Epimenidis vel Triptolemi⁴⁴⁾ quidem legibus sancitum esset, ne quis bovem, praecipue aratorem, interficeret⁴⁵⁾; vid. Arat. (c. scholl. Bekker.) Phaen. v. 129 sqq.

ves sacrosanctos colendos valuisse videtur: Schlegel. Ind. Bibl. II. 289. Atque etiam est, cur intelligatur boum quaedam raritas ac penuria: Schlegel. l. c. et Herrmann. Feste v. Hell. I. 96. Creuzer. Symb. IV. 417. Porphy. de abstin. II. 11.

⁴⁴⁾ Welcker. Götterl. III. 266. II. 472; Pauly. Real-E. I. 2, 2553 s. art. Buzyges; Preller. gr. Myth. I. 610 et Demet. 290. 391; Creuzer. de Vasculo ... p. 103 et Symb. IV. 434; Hoeck. Creta II. 80; Jahn. G. Pol. 10; Hesych. v. *Βουζύγης*; Plin. H. N. VII. 56 (Jan. Vol. I. 39).

⁴⁵⁾ Ex hacce bubuli pecoris sanctitate et magna ad rem agrariam utilitate sine dubio etiam factum est, ut priscis Athenarum nummis bovis imago insculperetur, et ut Demeter in nummis et alias saepius effingeretur insidens in tauro (Preller. Dem. 321, 16. Creuzer. Symb. IV. 281. cf. pg. 251): Plut. Thes. cp. XXV. *Ἐκοψε δὲ καὶ νόμισμα, βοῦν ἐγχαράξας ἢ διὰ τὸν Μαραθώνιον ταῦρον ἢ διὰ τὸν Μίνω στρατηγὸν ἢ πρὸς γεωργίαν τοὺς πολίτας παρακαλῶν.* Ad quae cf. schol. Arist. Av. 1106: *ἡ γλαῦξ ἐπὶ χαράγματος ἦν τετραδράχμων, ὥς Φιλόχορος ἐκλήθη δὲ τὸ νόμισμα τὸ τετράδραχμον τότε ἡ γλαῦξ. ἦν γὰρ γλαῦξ ἐπίσημον καὶ πρόσωπον Ἀθηνᾶς* (Dind. Ἀθηνᾶ), *τῶν προτέρων διδράχμων ὄντων, ἐπίσημον δὲ βοῦν ἐχόντων.* — et Polluc. IX. 60: *τὸ παλαιὸν δὲ τοῦτ' (sc. τὸ δίδραχμον) ἦν Ἀθηναίοις νόμισμα μόνον καὶ ἐκαλεῖτο βοῦς, ὅτι βοῦν εἶχεν ἐντετυπωμένον,* et IX. 73: *οἱ μέντοι τὸν βοῦν, τὸ ἐκ τοῦ τυπώματος οὕτω κληθὲν νόμισμα κτλ.* — et omnino Hultsch. Metrologie p. 138; Creuzer. de Vasculo ... p. 93; Plin. H. N. XVIII. 3 (Jan. Vol. III. 95) similia referentem de Servio: „Servius rex ovium boumque effigie primus aes signavit.“

Ceterum vehementius illud (sane res peculiari disputatione dignissima) nostra studia in se convertit, quod etiam alii antiquitatis populi et civitates pecus bubulum paene eadem veneratione atque omnino iisdem de causis ut Athenienses colere fas putabant. Quorum quos quidem adhuc investigare potuimus, hi sunt: I. Indi: Apud hos capite sancitum erat, ne quis bovem occideret. Exaequabatur autem bovis interfectio cum caede hominis e tribu Brachmanarum orti; Schlegel. Ind. Bibl. II. 289. Nonnius de re cib. 159. Cf. Herod. III. 100. Aelian. H. An. XVI. 37. Porph. de abst. IV. 17. II. Phryges: Hi quoque morte mulctabant, qui bovem aratorem necaverat. Quod idem supplicium etiam de iis sumebatur, qui supellectilem agrariam furati erant; Ael. V. H. XII. 34. Nicol. Damasc. p. 148 (Orelli). Bossler. gent. sac. p. 10.

et Theon. schol. ad vers. 132; Aelian. V. H. V. 14; Porph. de abst. IV. 22 (cf. Preller. Dem. 392; Welcker. Götterl. II. 472); Varron. R. R. 5; Cic. de nat. deor. II. 63; Ovid. Met. XV. 96 sqq; Lucret. de rer. nat. V. 920 sqq; Castellan. Heort. s.

Heffter. Götterd. I. 24. Engel. Kypros. I. 487. Abel. in Pauly. Real-E. V. 1576. Plin. N. H. XVIII. 12 (Jan. III. 95). III. Cyprii: Apud hos Δημόνασσα, illa „πολιτική τε ὁμοῦ γυνή καὶ νομοθετική“ (Dion Chr. l. citdo) supplicium bovis aratoris internecio proposuerat; Dion. Chrys. Or. LXIV. de Fortuna. Engel. Kypros I. 487 sqq. IV. Phoenices: A vaccarum esu eos abstinuisse locoque piaculi putasse, si quis manum intulerat, prodidit Porph. de abst. II. 11 et 61. Cf. Nonn. Diaet. II. 157. V. Judaei: Etiam hos benevolentia et caritate boves amplexos esse, nomen אֵלִיף (amicus, familiaris, socius) demonstrat, quo bos vocatur in psalm. CXLIV. v. quarto decimo; Winer. Bibl. Realwörterb. s. art. Rindvieh. Bossler. gent. sac. 10. Schlegel. Ind. Bibl. II. 289. VI. Aegyptii: Item ut Phoenices hi vaccas (ut omittamus illum trium tauro- rum „Apis, Mnevidis, Onupbidis“ religionem; Creuzer. Symb. IV. 272) sacrosanctas habebant; Herod. II. 41. Porph. de abst. II. 11 et 61 et IV. 7. Diod. Bibl. Histor. I. 21. 88. Creuzer. Symb. I. 414. II. 205. Schlegel. Ind. Bibl. II. 188. Heffter. Götterd. I. 24. Lobeck. Agl. p. 676. VII. Lindii: Hi sacrum Buphonorum Atheniensium simillimum peragebant, quum Herculi duos boves aratores sacrificantes non linguis favere, sed contra vehementissime exsecrari solebant; Heffter. Götterd. I. 3 sqq. Creuzer. Symb. IV. 417. Lobeck. Agl. 677. Rinck. Relig. der Hell. II. 5. Hermann. Gr. Ant. II. 67, 7. VIII. Tenedii: Etiam ii sacrum nostrorum Buphonorum simillimum Dionysio faciebant. Nam qui vitulum sacrificandum securi percusserat, ad mare fugere debebat et lapidibus petebatur; Ael. V. H. XII. 34. Heffter. Götterd. I. 25. Creuz. Symb. IV. 271. Jahn. G. Pol. p. 7. Lobeck. Agl. 676. Ersch. et Gruber. Encycl. XXV. 197. Et ipsam accusatam securim in nummis quibusdam Tenediis effictam esse, dicit Böttiger. Aldobr. Hochz. 166 (cf. Kunstmyth. I. 275), relegans rei studiosos ad Eckhelii D. N. V. T. II. p. 499., quem quidem ibrum et locum citatum valde dolemus, quod frustra evolvimus. Attamen ex ejus (immagine securis ancipitis ornati) nummi Tenedii nota ac specie, quem alicubi alias nos vidisse meminimus, facere non possumus, quin istam securis notam potius referamus ad illud proverbium „Τενέδιος πέλενος“, de quo et de cujus rationibus vid. Steph. Byz. (Dindorf.) s. Τένεδος I. 410. II. 668. III. 2, 1227. IV. 2, 1174. Pauly. Real-E. s. art. Tenedus VI. 1682. — Ceterum Tenediis et Lindiis fortasse etiam adjungendi sunt Milesii ob festum, cui nomen erat „Διὸς βοῦς“ (Larcher. in Mémoires de littérature... Tom. XLVIII. 254. Rinck. Relig. d. Hell. II. 60. Preller. Myth. I. 133, 4), et praeterea Delii et Tenii, quippe

Buphonia ; Meurs. Gr. Fer. s. *Βουφόνια* ; Nonn. Diaetet. II. 156 ; Fasold. Hierol. s. Buphonia ; Potter. Arch. 229 ; M. G. Herrmann. Feste v. H. I. 95 ; Böttiger. Aldobr. Hochzeit 165, Kunstmyth. 265 sqq ; Hoeck. Creta. II. 82. III. 255 ; Heffter. Götterd. I. 24 ;

quos item ut Athenas, urbem patriam, *Βουφόνια* celebrasse haud temere ob ipsorum mensem Buphonionem judicari possit ; cf. Meier. de Gent. Att. 46. Hermann. Monatsk. p. 50. IX. Thessali : Hi similiter ac Lindii in bubus Herculi immolandis exsecrati esse dicuntur a Creuzero de Vasculo . . . p. 108 et Symb. IV. 417. X. Thebani : Pausania auctore (IX. 12. 1) ab his Apollini τῷ Σποδίῳ (vel potius Πολιῷ ; cf. Herm. Gr. Ant. II. 26, 20 et Rinck. Relig. d. Hell. II. 5.) „ἐργάται βοῦς“ sacrificabantur. Vid. praeterea Herm. Gr. Ant. II. 63. 19. Engel. Kypros I. 487. Neque ad nostram rem non referendum videtur, quod Boeotis mensis erat *Βουκάτιος* (haud dubie auctore Boeckhio C. J. I. p. 733. ἀπὸ τοῦ καίνεσθαι βοῦς), de quo cf. Herm. Monatsk. 49. XI. Argivi : Apud hos heros „Onogyros“ capite sanxisse videtur, ne quis bovem interficeret : Varro de R. R. II. 5 (243. Schneider.). Creuzer. de Vasculo . . . pg. 106. XII. Romani : Commemorandum illud eorum sacrum Regifugium, in quo VI. Cal. Mart. in comitio peragendo Rex Sacrificulus statim quam sacrificaverat in fugam se conjicere debebat : Pauly. Real-E. VI. 424. Lobeck. Agl. 677. Hermann. Gr. Ant. II. 61, 18. Marquardt. Röm. Alt. IV. p. 266. — Praeterea huc pertinet, quod Plin. H. N. VIII. 45 (Jan. I. 75) memoriae prodidit : „Socium enim laboris agrique culturae habemus hoc animal tantae apud priores curae, ut sit inter exempla damnatus a populo Romano die dicta qui concubino procaci rure omassum se edisse negante occiderat bovem, actusque in exsilium tamquam colono suo interempto.“ Ad quae cf. Valer. Max. Fact. et Dict. memor. I. VIII. damn. 1, 8 (Halm. Lips. 1865. p. 379) ; Juven. Sat. X. 265 ; Plutarch. Num. cp. VIII. Plin. H. N. XVIII. 2. 7. Liv. H. R. I. 7. Dionys. Ant. Rom. II. 74 ; Cic. de Rep. II. 14. 26 ; Marquardt. Röm. Alt. IV. 467. — His de boum veneratione testimoniis vix dubium, quin similia etiam ex aliorum populorum, ut Etruscorum (Schlegel. Ind. Bibl. II. 292 ; Creuzer. De Vasculo . . . 105 et Symbol. IV. 435) atque imprimis Assyriorum et Persarum (cf. Creuz. Symb. I. 413) religionibus adjungi possint. Originem vero omnis hujus venerationis sibi ipsi tam mire congruentis unam et eandem fuisse atque ab Indis quidem ex Asia repetendam et fortasse per Phrygiam et Cretam in Graeciam inductam esse (vid. potissimum Buzygen — Epimenidem et Diomum vel Sopatrum in Cretam exulatum profectum) verisimillimum est : Schlegel. Ind. Bibl. II. 289 ; Böttiger. Aldobr. Hochz. 164. B et Kunstmyth. II. 265. 267 ; Hoeck. Creta II. 80. I. 230. III. 255 ; Jahn. G. Pol. p. 9 sqq ; Creuz. Symb. IV. 443 sqq ; Pauly. Real-E. IV. 606.

Lobeck. Agl. 676. 677; Bossler. gent. sac. 10. 14; Creuzer. de Vasculo .. p. 106, Symb. II. 205. III. 516. IV. 270. 416; Rinck. Relig. d. Hell. II. 4 sqq; Jacobs. Anthol. Gr. (Lips. 1784) Tom. IX. 231 (Vol. II. P. 2. p. 232); Hermann. Gr. Ant. II. 26. 20, 61. 16, 67. 7, III. 16. 8, 24. 3; Preller. Demet. 391; Engel. Kypros. I. 487; Bötticher. Philol. XXII. 265. 412; Winer. Bibl. Realwörterb. II. 332.

Et tali veneratione ac sanctitate genus bubulum in Attica usum esse putandum est, quoad olim⁴⁶⁾ aut calamitas fructuum et fames, aut incolarum nimis aucta multitudo, aut adventus aliarum earumque fortasse immitiorum gentium, aut qualiscumque causa, posita omnino in Atticorum aut mala quadam bubulae carnis cupiditate aut rerum quibusdam angustiis⁴⁷⁾, effecit,

⁴⁶⁾ Omnino antiquissima et Pelasgica Atticae terrae tempora intelligenda esse satis plane (ut omittamus Aratum Phaen. v. 132 primum bovicidium aetati aeneae tribuentem) Pausanias et Eusebius demonstrant, quorum ille (l. c. in Atticis 28, 10) primum bovem regnante Erechtheo, hic in Chron. II. 101 (Aucher.): *Κέκροψ .. οὗτος πρῶτος βοὸν ἐθυσσε, καὶ Ζῆνα προσηγόρευσεν, ὥς τινες...* — ab ipso Cecrope occisum tradidit. Neque haec tempora praeterea non apparent et ex Homer. Il. II. v. 550., ubi Athenienses Erechtheum jam anniversariis tauroboliis coluisse dicuntur, et ex Buzygarum agrariis illis legibus haud dubie Pelasgicis (Bossler. gent. sac. 10 sqq.), et ex Butyporum, Centriadarum, Daetrorum gentium nominibus, quae quidem omnia Pelasgica fuisse Meierus et Bosslerus uberius exposuerunt. Ceterum haud scimus an accuratius boves ex eo tempore in Attica mactatos esse ponendum sit, quum gens Ionica eo adveniret ibique consideret. Certe hoc inde verisimile, quod Iones rebus agrariis minus quam Pelasgi studebant, et quod ex eorum adventu omnino summa rerum Atticarum conversio facta est: Bossler. gent. sac. p. 2; Preller. Myth. I. 159. II. 153. Momms. Heort. 28. Vid. praeterea etiam Bötticher. Phil. XXII. 262 sqq. 414 sqq. et Potter. Arch. 222.

⁴⁷⁾ Nam pro nihilo putandas esse istas causas de bovicidii origine relatas in fabulis huc spectantibus, per se satis manifestum est. Ceterum de his fabulis potissimum haecce attingenda videntur: Exstant et internoscenda sunt earum omnino sex, quum, quod etiam Prometheus primus bovicida dicatur (Plin. H. N. VII 56: „Animal occidit primus Hyperbicus, Martis filius, Prometheus bovem; Preller. Myth. I. 73, 3), vix ad nostram rem pertineat. — Et quattuor fabulae inveniuntur in ll. cc: Porph. de abst. II. 10 et 29; schol. Arist. Nub. 985 (cf. Suid. s. v. *Βοιφόνια*); Pausan. I. 28. 11. Quibus quinto et sexto loco adungere lice-

ut ista religione dimissa boves in cibum sumerentur; cf. Porph. de abst. II. 10 et 57; Plutarch. de carnium esu I. 2 sqq. II. 4;

at, primum (atque cum Jahnio quidem G. Pol. 12. et Curtio Att. Stud. I. 47. contra Boetticherum in Philol. XXII. 267), quae invenimus apud Hesychium 1934, ubi leguntur: *Διὸς θᾶκοι καὶ πεσσοί τινὲς γράφουσι ψῆφοι. Φασὶ δὲ ἐν τῇ τῶν Ἀθηναίων διαψηφίσει, ὅτε ἡμφισβήτει Ἀθηνᾶ καὶ Ποσειδῶν. τὴν Ἀθηνᾶν Διὸς δεηθῆναι ὑπὲρ αὐτῆς τὴν ψῆφον ἐνεγκεῖν καὶ ὑποσχέσθαι ἀντὶ τούτου τὸ τοῦ Πολιέως ἱερεῖον πρῶτον θύεσθαι ἐπὶ βωμοῦ.* — deinde, quae de Cecrope tradidit Eusebius l. c. Chron. II. 101. — Jam has fabulas ante omnia, si respicitur, qua data occasione primus bos mactatus sit et quales fuerint, qui primi interfecerint, in duo genera bipartiendas esse primo aspectu nemo non intelligit. Nam contra ea, quod quattuor illae fabulae a Porphyrio, scholiasta, Pausania servatae constanter et primum bovem mactatum sua ipsius culpa mortem sibi contraxisse et homines eos fuisse produnt, qui (atque vindices quidem sceleris a bestia commissi) occiderint, quinta et sexta fabula et illum bovem non nisi in modum mercedis et victimae omnique culpa vacuum periisse, neque homines, sed ipsos deos et quodammodo heroes ejus interfectores referunt (cf. l. c. Ovid. Metam XV. 96). Attamen de ea re gravissima haec duo fabularum genera inter sese consentiunt, quod in utroque (et maxime in eo, quod ex Hesychii et Eusebii fabulis constat, quippe quibus Athenienses omne bovicidium vel divinitus institutum demonstrare studuerint) id agitur, ut primum bovicidium omnino excusetur et defendatur. Concinunt autem Hesychii et Eusebii fabulae de re proposita imprimis cum illa Lindiorum memoria, in qua boum mactatio repetatur a divo Hercule: Heffter. Götterd. I. 3 sqq. Atque etiam si quaeritur de tempore, quo fabulae propositae progenitae sint, earum duo genera statuenda sunt. Aetate enim veteriores et simul sincerioris Atticae originis eae videntur esse fabulae, quas praebent Porphyrius (de abst. II. 10), Pausanias, scholiasta, Hesychius, Eusebius. Ac Porphyrii quidem et Eusebii maxime idcirco videntur, quoniam in iis, quum indigena Diomus et Cecrops *αὐτόχθων* primum bovem necent, et quum illum adjuvent ipsi cives Attici, et quum internecium omnino fiat in ipso casco Jovis cultu Attico, nostra Buphonia in ipsa terra Attica per ipsos incolas Atticos orta neque a peregrinis eo illata esse omni ex parte contenditur; ad quae cf. Jahn. G. Pol. 10 et Müller. Min. Pol. 16. Sed omnino etiam Cecropi et quodammodo contra Pausaniae VIII. 2, 3 de Cecropiis institutis memoriam (cf. Momms. Heort. 450, 1) primum bovicidium imputatum esse arbitramur, quod is denique cujusque antiquissimi instituti, praecipue cultus Jovialis, auctor habebatur: Preller. gr. Myth. II. 137. 139.

Porro fabula a Pausania tradita potissimum eam ob rem huc referenda est, quod ea Buphonorum sacrum non modo sub Erechtheo illo antiquissimo Atticae rege aborigineo exstitisse dicit, sed etiam ita

Herrmann. Feste v. Hell. I. 96; Bossler. gent. sac. 14, 10 sqq; Creuzer. Symb. III. 516. IV. 271. 417, de Vasculo. . pg. 107⁴⁸).

cum avito iudicio „ἐπὶ Πρυτανείῳ“ conjungit, ut id sacrum causam fuisse intelligendum sit, quare hoc dicasterion omnino institutum sit; cf. Müller. Eumen. p. 157. Ceterum facere non possumus, quin quae in hac fabula de primi bovicidae exsilio narrentur, ea posterioris originis esse et fortasse ex fabula apud Porph. II. 29 exstante quocunque modo irrepsisse putemus. — Tum Hesychii narrationem huc numeramus, quod ea Buphoni-
norum originem cum ipsis Atticae Minervae cultus primordiis conjungens non minus quam prima et altera fabula nostrum sacrum antiquissimis Atticae temporibus natum et indigenum fuisse profert; cf. Jahn. G. Pol. 12 sqq. Bötticher. Philol. XXII. 267. 414. Bergk. Phil. XII. 579. Curt. Att. Stud. I. 44/45. — Denique etiam fabulam, quae nominatim Thaulonem primum bovicidam Atticum atque auctorem Butyporum gentis praedicat, et quam ipsi Thaulonidae in honorem suae gentis et ut ostenderent, quo jure ex ipsis Buphoni-
norum sacerdotes *Βουτύποι* sumerentur, finxisse videntur (cf. Jahn. G. Pol. 12. Hoeck. Creta. II. 82) huic generi ascribendam esse, ex iis, quae Bosslerus omnino de gentibus et familiis Atticae sacerdotalibus eorumque eponymis et auctoribus exposuit, verisimillimum est. — At vero multo post has quinque fabulas exorta videtur ea, quam Porph. II. 29 memoriae prodidit: Jahn. G. Pol. 9. Nam primum liquet, istam accuratissimam singulorum, quibus jam originis tempore Buphonia instituta esse dicuntur, rituum descriptionem demum secundum ipsum sacri celebrandi modum et ad ejus exemplar compositum esse: Creuzer. de Vasculo. . p. 108. Lobeck. Agl. 672 sqq. Praeterea autem nostra opinio eo confirmatur, quod in hac fabula non modo ratio Buphoniis omnino subjecta jam satis plane explicatur, sed etiam id agitur, ut istum, qui primus in Attica in pecus bubulum peccaverit, peregrinum fuisse et omnino boves mactandi morem peregre in Atticam illatum esse demonstraretur. Quare dubitaverimus an haec fabula demum tunc temporis exstiterit, quum Graeci res suas sacras scrutari inciperent earumque imprimis Jovialium causas ac principia e Creta ducere stude-
rent: Jahn. G. Pol. 8 sqq. Welcker. Götterl. II. 233 sqq. Curt. gr. Gesch. I. 60 sqq. Meier. de gent. Att. 49, 42 sqq.

⁴⁸) Hoc loco etiam afferatur illud Luciani de sacrif. 536 (I. 227. Jacobitz.): *Τοιοῦτος ὁ βίος τῶν θεῶν. τοιγαροῦν καὶ οἱ ἄνθρωποι συνῶδὰ τούτοις καὶ ἀκόλουθα περὶ τὰς θρησκείας ἐπιτηδεύουσι· καὶ πρῶτον μὲν ὕλας ἀπετέμοντο. . . .* *Θέμενοι δὲ βωμοὺς καὶ προορήσεις καὶ περιρραντήρια προσάγουσι τὰς θυσίας, βούν μὲν ἄροτῆρα ὁ γεωργὸς, ἄρνα δὲ ὁ ποιμὴν κτλ.* — Ceterum Athenienses omnino primos bovicidas a veteribus habitos esse, docet Theonis schol. in Arat. Phaen. 134. — Suavissimum autem praeae erga genus bubulum humanitatis specimen etiam posterioribus temporibus ille *Ἀλκων* dedit, quem bovem suum aratorem, qui in agris et sub

At vero illos homines, quum deficerent a sacro more patrio, licet ii sola necessitate coacti desciverint, tamen scrupulis non vacasse, facile ad intelligendum est. Nam quum vetustum foedus praecipue laborum cum fido bove factum utique violatum erat, tum dubitandum, num summus deus istam necessitatem nedum cupiditatem ratam accepturus et leges suas per heroem Buzygen de boum sanctitate constitutas judicaturus foret non perruptas esse. Quodsi fieri non poterat, quin illorum, qui primum bovicidium perpetraverant aut patrare volebant, multum interesset, ut ipsorum scrupuli et metus animadversionis funditus tollerentur, sin vero ad id efficiendum nulla ratio, ut patet, aptior videri poterat, quam ea, ut scelus justa poena expiaretur et utrique, in quem peccaretur, et bovi et Jovi, plene ac perfecte satisfaceret, etiam facillimum istis simplicibus attamen simul satis astutis Jovis cultoribus erat, ut invenirent modum, quo et praestarent (ut necessarium) debitam expiationem ac satisfactionem, et simul ipsi (ut optabile) non vexarentur.

Et quae quidem hujus rei ratio excogitata sit⁴⁹⁾, eam

laboribus consenuerat, non mactasse sed libere per pascua vagari passum esse, celebrat Addaeus in Anthol. Graec. [ex rec. Brunckii (Jacobs. II. 224 (IX. 231 sqq.)) epigrammate:

Αὐλακι καὶ γήρᾳ τετραμένον ἐργατινὴν βοῦν

Ἄλκων οὐ φονίην ἤγαγε πρὸς κοπίδα

αἰδεσθεὶς ἔργων· ὁ δὲ πον βαθέη ἐνὶ ποίῃ

μυκηθμοῖς ἀρότου τέρετ' ἐλευθερίῃ. Cf. Creuzer. de Vasculo..

p. 107.

⁴⁹⁾ Ipsos Buzygas Buphonorum ritus machinatos esse instituisseque, ob boum atque agriculturae curam et sacerdotium Joviale, quae hujus gentes partes erant (Bossler. gent. sac. 10. Bötticher. Philol. X XII 265), non improbable videtur. Sed singuli Buphonorum ritus utram ab ipso principio jam omnes iidem qui postea et quos nosmet cognovimus fuerint nec ne, quis est, qui dijudicet? Si quis vero, ac neglecto non temere quidem eo, quod a Porph. II. 29 traditur: *συνέταξαν οὕτω τὴν προᾶξιν, ἥπερ καὶ νῦν διαμένει παρ' αὐτοῖς* (cf. II. 30: *Ἀπὸ δ' ἐκείνου μεχρὶ τοῦ νῦν κτλ*) — omnium illorum rituum duo genera, alterum aetate superiorum, alterum posteriorum vel additorum ponere vult, ei est, cur huic generi potissimum sacerdotis Divisoris et secespitae in securis locum suppositae accusationem ejusdemque instrumenti damnationem ac supplicium ascribat. Nam patet, modum faciundi illius judicii multo magis et cum ipsa re et cum nostra expectatione conventurum esse,

Buphonorum nostro sacro contineri memoriaeque proditam esse judicandum est. Spectant igitur Buphonia profecto, ut veteres auctores referunt, ad expiationem ideoque etiam ad memoriam primi Athenis vel omnino in Attica occisi et in cibum sumpti bovis⁵⁰⁾, et qui quidem hoc sacrum explicare vult, is id ipsum demonstrare debet, quomodo singulis ejus caerimoniis illa expiatio, satisfactio, memoria Jovi et bovi re vera perfectae sint.

Itaque Buphonorum ritus primum generaliter hocce modo describendi sunt.

Summa et quodammodo umbilicus totius rei ipsa bovis caedes est, i. e. ictus a Butypo securi illatus et omnis ea, quam *ὁ Δαιμόν*, quum bestiam jugularet, quum pellem ei detraheret ejusque carnem dissecaret, praestabat opera, quae quidem, quoniam modo parandae carnis bubulae causa fiebat et fieri debebat, cum Butypi ictu omnino unum idemque intelligendum est.

si statim post viros, qui instrumenta victimaria acuerant, sacerdos Bovicida accusatus esset, et si denique ipsa haec securis, non secespita, condemnata esset. Praeterea hoc loco attingatur, quod Buphonorum ritibus cum iis, quibus apud Athenienses (ut imprimis K. O. Müller. Eumenid. p. 126 sqq. praeclare exposuit) homicidium expiari et lustrari solebat, sane mira quaedam similitudo est, ita ut in nostro sacro bovicidium cum homicidio omnino exaequatum videatur esse; cf. M. G. Herrm. Feste v. H. I. 97.

⁵⁰⁾ Illam rationem, quam Richter, secutus quidem maxime Creuzer (Symbol. IV. 271 et de Vasculo . . 108) sententiam in Ersch.-Gruber. Enc. XXV. 197 Buphoniis subjicit, scribens, liceat ipsa ejus verba afferamus: „Das Schlachten sollte wenigstens eingeschränkt werden und nicht in ein wildes, rücksichtsloses Morden ausarten. Es sollte eine religiöse Handlung, ein den Göttern dargebrachtes Opfer u. der Genuss seines Fleisches an eine gewisse Regel gebunden sein. Zugleich wollte man fortwährend daran erinnern, dass das Töden der Thiere etwas Unrechtes sei und nur Entschuldigung in der materiellen Natur des Menschen finde und bloss, wenn es in Beziehung mit der Verehrung der Götter träte, erlaubt werden könne.“ — hanc igitur rationem ita probamus, ut non tam propriam ac veram habeamus, quam potius secundariam, quae ex principali illa, quam supra posuimus, quodammodo demum sequatur et effici possit. Sed quae praeterea Creuzerus et Richter atque etiam Herrmannus (Feste v. Hellas I. 98) de Buphonorum sententia fabulantur, iis dubitemus sitne an quisquam assentiatur; cf. Bossler. gent. sac. 16, 15 et K. Fr. Hermann. Gr. Ant. II. pg. XI.

Explicatione autem omnes hi ritus ob id ipsum, quod rem, quapropter totum sacrum celebrabatur, efficiunt, nulla egent.

Deinde caerimoniae, quae huic totius rei capiti antecedunt, praeterquam quod omnino bovicidii perpetrandi facultatem faciebant, praecipue ejus excusationem ac defensionem continent. Ritus vero illum nervum causae excipientes expiationem caedis factae Jovi et bovi satisfacientem eosque placantem complectuntur.

Jam de singulis his ritibus ita explicandum videtur.

Gustare bos res sacras in Poliei ara positas omnino idcirco debebat, ut causa subesset, cur interfici posset; cf. Plutarch. de soll. anim. cp. II; Bossler. gent. sac. p. 15; Boetticher. Phil. XXII. 269. 414; Jahn. G. Pol. 6. 7; Momms. Heort. 450. 454; Hermann. Gr. Ant. II. 61, 16. Praebebatur autem bestia, ut satis plane jam fabula a Porph. de abst. II. 29 tradita docet, re vera, quum vesceretur, justum suae necis causam, quod non solum res deo oblatas et proprias violaverat, sed simul etiam ipsi Jovi isto suo facinore gravissimam injuriam intulerat⁵¹⁾. Quapropter etiam fieri non potuisse intelligitur, quin ipse hic deus bovi non minus irasceretur quam homines, iisque ipsum pro illata injuria ulciscantibus — quamvis ultio exigeretur a bestia adhuc sacrosancta — tamen faveret atque annueret. Et talem animum Jovi eo magis injectum esse censendum est, quod hunc deum bovem non nisi ultro et malae libidini obsecutum peccavisse latere non poterat. Nam ob id ipsum omnes illi ritus, ex quibus in cognitum modum et bos ad aram adigebatur et res ibi sacratae a sacerdote sacrificulo negligebantur, fieri solebant, ut bestia quidem sola sua voluntate ac de industria peccasse videretur ideoque augeret quodammodo suam

⁵¹⁾ Nostra ritus propositi interpretatio praeterea eo confirmatur, quod simili modo etiam aliorum animalium caedem apud Graecos excusatam videmus. Nam sues potissimum Cereri, capri maxime Libero eam ob causam sacrificabantur, quia hae bestiae eorum deorum dona, fruges et vites, libenter violare iisque obesse solent: Herm. Gr. Ant. II. 26, 5. Pauly. Real-E. VI. 659. Lobeck. Agl. 828. Nonnius Diaet. 158. Bossler. gent. sac. 15, 14. Potter. Arch. 228. Bötticher. Phil. XXII. 227. schol. Arist. Ach. 44.

culpam, ut contra hominem in tota re ab omni pravo consilio alienissimum et divino favore eo digniorem esse demonstraretur⁵²⁾. Ad quam hominum bovicidarum rationem comprobendam porro eae quoque caerimoniae spectabant, quae continebantur acuendis⁵³⁾ instrumentis sacrificis et securi ab uno virorum acuentium Butypo raptim porrigenda ab eoque sacerdote simili modo arripienda. Non enim nisi fortuito (sic intelligendum est; cf. Porph. de abst. II. 29: *πελέκεώς τινος πλησίον ἀκονωμένον κτλ.*) securis prope aram acuebatur et bovicidae praesto erat, et solam per temeritatem ac subitam iram sacram ab eo correpta et in Sacrosancti caput immissa est.

De ritibus illum Butypi ictum sequentibus primum atque una quidem comprehensione, utpote quum arcte inter sese cohaereant, explananda sunt fuga ejusdem sacerdotis sub abjectione securis praeceptis et iudicium capitale et bovis interfector in mare praecipitatus. Et continetur quidem his ritibus, quales ii erant, bovicidii perpetrati expiatio ea, qua potissimum id petebatur, ut Juppiter ob violatam boum sanctitatem iratus placaretur, homo noxius lustraretur omnique poena divina liberaretur⁵⁴⁾. Fugiebat igitur ὁ βουτύπος statim atque bovem pro-

⁵²⁾ Praeterea bos sine dubio etiam eo consilio liber solutusque ad aram appellebatur, ut tamquam voluntarius et libens commodo hominum ad mortem se offerret eoque modo eorum culpam minueret, Jovis iram placaret. Certe tale consilium inde conjici potest, quod alioquin in sacrificiis hostias boni ominis causa ante quam plagam mortiferam acciperent, capite annuere opus erat, et quod eae reste relaxata ad aram adduci solebant. Vid. praeter Potter. Arch. 237 et Herm. Gr. Ant. II. 28, 5. 6 et Lasaulx. Sühnopfer. 21, 205 imprimis Larcher. in Mémoires... 254 sqq. Ceterum cf. etiam Boetticher. Phil. XXII. 414.

⁵³⁾ Istam viriginum aquationem modo partem hujus caerimoniae ad ipsam rem conficiendam quodammodo necessariam fuisse ideoque peculiari explicatione non egere manifestum est.

⁵⁴⁾ Sed tali rituum propositorum interpretatione accepta totam Buphonorum actionem secum ipsa pugnare neminem fugit. Quid enim bovicidii causa omnino etiam aliqua conscientia mala et expiatio, si quidem id jam ipsius bovis sacrilego facinore satis superque excusatum erat? At haec discrepantia omni pacto concedenda duplicem enodationem patitur. Nam aut judicandum est (atque id verisimilius videtur), eos, et qui Buphonia primi instituerunt, et qui postea celebrare perge-

stravit, ut indicaret, occurrisset sibi subito in mentem, ira protenus post plagam mortiferam sedata, sanctissimas Buzygae leges se perrupisse hujusque in Jovem et bovem peccati admissi se sibi conscium esse. Securim vero idem is projiciebat, et ut terrorem suum ac malam conscientiam etiam magis confirmaret, et ut relinqueret, qui postea in judicio bovicidii convinci et condemnari posset. Denique in mare profundum justissimo judicio facto ⁵⁵⁾ securis vel potius vicaria secespita praecipitabatur, non autem (ut quidem alioquin ex more dicasterii prope Prytaneum fieri solebat, si ipso necatore aut non cognito aut elapso sola ejus instrumenta funesta praesto aderant; Schoem. Alt. I. 487) modo ex patriae finibus deportabatur, quum quod tali interitu multo magis impetrabatur, ut maleficus bovicida ex omni civium societate secerneretur, tum praecipue, quod is sic — vita pro vita reddita — plenissime peccatum expiabat (cf. Lasaulx. Sühnopfer 5 sqq; Müller. Eumenid. 144 sqq.) ac

bant, non tam subtiliter, quam simpliciter ac strictim omnino ratiocinatos esse: Bos impie in Jovem faciat necesse est, ut sit, cur de eo supplicium sumatur; sed eo sumendo utique peccabitur in bestiam ipsam et in fas divinum, atque id justa expiatione compensandum est. — aut res ita sese habebat, ut Attici illi bovicidae aperte nec non ingenue potissimum Jovi profiterentur: Totum istud bovis inte peccatum nulla ex parte verum, sed potius simulatum et dolose a nobismet ipsis comparatum est. Certi igitur verique noxii nos ipsi sumus, atque tantum abest, ut hoc negemus, ut libere confiteamur et expiare non gravemur; quamquam videlicet in nostrum locum de more expiandi alioquin usitato vicarium eo magis substituimus, quoniam patet nullo pacto fieri posse, ut nostrum carnis bubulae desiderium gravi aliqua pensemus poena a nobis ipsis persolvenda. — Ad quae cf. Lasaulx. Sühnopfer 15 sqq. Lobeck. Agl. 119.

⁵⁵⁾ Tot judum cium haud dubie idcirco prorsus legitime et subtilissime fiebat, non modo ut quam maxime verae ac severae quaestionis efficeretur species, sed etiam ut plane (et similiter quidem atque illa coena sacrificali significabatur communio culpae; vid. adn. 57) indicaretur, ipsum universum populum ad quodque bovicidium omni culpa et crimine absolutum esse. Nam illae virgines aquatrices et sacerdotes Butypus et Divisor et viri instrumenta victimaria acuentes nescimus an ita populi vicem in Buphoniis expleverint, ut ipsa ea exsequerentur negotia, quae omnino in bubus victus gratia mactandis et in eorum carnibus ad cibum comparandis conficienda sunt.

populum, omni contaminatione secum in profundum sumpta, integrum reddebat, nam *θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά* (Eurip. Iphig. Taur. 1193. Nauck.)⁵⁶).

Restat, ut disseramus primum de occisi bovis suscitatione conjuncta cum ejus exornatione, deinde de coena sacrificali et sacrificio Jove ex carne bubula celebrato.

Quorum rituum prior solum ad bovem pertinebat et sacrum expiatorium ac memoriale erat, quod ipsi quoque bovi ejusque cuncto generi ob asperam et antea inauditam usurpationem peragi antiquissimi bovicidae Attici fas habebant.

Excitabatur enim bos in Buphoniis necatus a mortuis atque exornabatur is suo aratro, ut non solum ejusdem, sed etiam omnium aliorum ad victum sumendorum boum manes justa superbia cognoscerent, genus suum bubulum, quamvis singulae ejus personae jam carnis comedendae causa praeter morem antiquum trucidarentur, tamen nihilominus vetere dignitate apud homines usum et praecipue non desitum esse in perficiendo opere rustico homines adjuvare socium fidissimum et honoratissimum; cf. Richter. in Ersch. et Gruber. Encycl. XXV. 198. Et tali satisfactione data nemo erit, qui dubitabit, quin mansueti boves facile acquieverint suamque necem perinde ut summus Juppiter ignoverint.

In explicanda coena sacrificali et ipso sacrificio Polieo ex carne bubula facto optime proficiscemur a ratione, quae omnino Graecorum sacrificiis subjecta erat. Et quum quidem ea talis esset (cf. Schoem. gr. Alt. II. 195 sqq; Hermann. Ant. II. 25. 10), ut deis indicaretur, homines quam maxime sibi conscios esse, sese in omnibus rebus deorum grato animo recordari debere, seque deorum donis non perfrui velle, quin etiam ipsis propitiis auctoribus de beneficiis acceptis impertirent eoque modo (deis et hominibus convivis inter se factis; cf. Lasaulx. Sühn-

⁵⁶) De aqua marina ad expiationes et lustrationes maxime idonea habita vid. Potter. Arch. 233. 235. Herm. Gr. Ant. II. 23, 8. 55, 14. Lasaulx. Sühnopfer. . 9. 10. Creuzer. Symb. IV. 395. Fortasse in hac maris vi purgatoria etiam causa posita erat, cur in illo Tenediorum sacro Dionysiaco is, qui vitulum immolandum securi percusserat, ad mare fugere debebat.

opfer 23, 235. Creuzer. Symb. IV. 637, 2) totum suum horum donorum usum quodammodo demum ratum facerent, pro tali igitur consilio primum censendum est, ritus, de quibus nunc agitur, celebratos esse, ut novus victus carneus omni ex parte justus et sanctus fieret. Praeterea vero haud scimus an caerimoniae propositae etiam ea mente a primis bovicidis astutioribus institutae sint, ut Jovi, quippe quum accepto illo sacrificio quodammodo ipse quoque socius inducti bovicidii factus esset, vel ultima causa adimeretur, quare hominibus boves non amplius sacrosanctos colentibus succenseret ⁵⁷).

Cruenta totius festi propositi parte sic explorata qui nunc requireret illam gratiarum actionem, propter quam horum Buphonorum sententiam supra cognoveramus cum incruentorum Diipoliorum in unam confundi posse, is eam positam esse cognosceret in sacrificio Polieo ex carne bubula confecto. Habebat enim id, ac praecipue quidem ab ipso principio, ubi ex carnibus bubulis re vera primum in cibum sumptis factum est, sine dubio etiam vim sacrificii primitiarum omnis carnis bubulae; erant autem primitiae cujuscunque generis oblatae omni tempore potissima gratiarum agendarum significatio; Herm. gr. Ant. II. 25, 9 sqq. Tali vero duarum, quae tractantur, sententiarum confusione approbata, non solum est, cur totum Diipoliorum festum intelligatur communem et maximam gratulationem fuisse summo deo pro cibis omnium, quicumque ex animantibus et herbis parantur, praestantissimis benigne condonatis celebratam, sed etiam una earum causarum reperta est, de quibus omnino cruenta Buphonia adjungebantur incruentis Diipoliis ⁵⁸).

⁵⁷) Fortasse coenae sacrificialis celebratione etiam id agebatur, ut aperte significaretur, universum populum non minus sceleris commissi, quam gratiae a Jove recuperatae participem esse. Certe ejusmodi consilium fabula a Porph. II. 29 tradita docere videtur, quum in ea communionem culpae omnino bis, a sacerdote videlicet Pythia et a Diomo exule, expresse postulata videamus. Cf. etiam Lasaulx. Sühnopfer 23, 234 sqq.

⁵⁸) Ergo eam hujus conjunctionis causam hic ponimus, quod Jovis Diipolia, summa illa potissimi victus ex plantis parandi supplicatio, non poterant non videri aptissima, ad quae etiam id sacrum accederet, quo

His expositis jam proximum est, ut quaeratur, num illa ratio, quam proprie ac vere Diipoliis subjectam fuisse et ad rem frumentariam spectasse supra apparuerat, etiam postea et maxime quidem iis temporibus, ad quae veteres sacri propositi auctores referendi sunt, viguerit. Ac si quidem reputatur, hanc agrariam sententiam adeo ne leviter quidem usquam attactam inveniri, ut nostrum sacrum solum ad primi bovicidii expiationem et memoriam revocetur, verisimile est, rem quaesitam (potissimum ad vulgus Atheniense quod attinet)⁵⁹⁾ omnino dene-gandam et Diipolia posteriore et historicorum fide contestata memoria re vera ab Atheniensibus non nisi illius bovicidii gratia celebrata esse⁶⁰⁾. Causae vero, cur res ita sese habuerit, non minus ex eo ipso repetendae videntur, quod copiosa caerimoniis Buphonia Diipoliis simplicibus adjuncta sunt et (ut ob eorum caerimoniarum amplitudinem vix aliter fieri poterat) in dies magis praevalebant, quam quod temporum decursu et Athenien-

eidem deo pro praestantissimo ex animantibus sumendo victu grates agenda viderentur. Aliae vero causae fortasse in eo positae erant, quod Juppiter etiam expiationibus ac lustrationibus praeerat (cf. Hoeck. Creta III. 278 sqq; Müller. Eumen. 137. 139. 147.), et quod fieri nequibat, quin hic idem deus, qui antiquissimis temporibus summum numen arvale et principalis omnium rerum Buzygearum (igitur etiam boum) tutor erat, instituta boum mactatione gravissime violatus et quam maxime placandus videretur; cf. Jahn. G. Pol. 6. Heffter. Götterd. III. 18. Quibus quidem rationibus praeterea annectenda, quae Bosslerus (gent. sac. 14) de Buphoniis Diipoliorum sacro adjunctis judicavit, scribens: „Nunc in deorum quoque aris hostia cruenta cadebat; et summo deorum, Jovi Πολιεύ, maximum immolabatur animal, bovem dico sive taurum. Idcirco factum est, ut caerimonia, qua primi bovicidii recalebatur memoria, Diipoliis adjungeretur. Poterat enim cuivis taurino adnecti sacrificio, sed antiquissimo, quo Buphonia instituta sunt, tempore nonnisi summo deorum taurus immolatus esse videtur. Accedit, quod Diipolia Scirophorione celebrabantur, quo anni tempore messe peracta usque ad finem auctumni bove non amplius opus est apud agricolas.“

⁵⁹⁾ Nam gentes sacerdotales nescimus an propriae Diipoliorum sententiae notitiam sibi servaverint.

⁶⁰⁾ Tali sacri cognitione usitata ac percepta etiam illam rationem, quam Diipoliis, utpote quum fierent Jovi Polieo, urbis tutori ac praesidi, fuisse supra cognoveramus, neglectam esse eo verisimilius est, quod ipso hoc consilio Jovi postea peragebantur Disoteria, de quibus cf. adn. 62.

ses ab agricultura se applicabant ad res maritimas et mercaturam, et ipse is Juppiter, cui antiquitus agraria Diipolia fiebant, similiter ut Minerva e numine arvali factus erat deus politicus et ethicus et illas suas partes omnino concesserat agrariis deabus Eleusiniis; cf. Bossler. gent. sac. 2. 12. 6; Preller. Dem. 290 sqq. Unde simul etiam patet, istam propriam Diipoliorum sententiam et modo paullatim extabuisse et jam ipsis antiquioribus temporibus evanescere coepisse. Maxime autem id factum esse videtur inde a Solone et Themistocle, quippe quum illius quidem aetate „Eleusis cum Attica conjuncta et sacra Eleusinia omnium Atheniensium publica facta“ sint⁶¹⁾, hujus vero ex tempore Athenienses magis quam antea rebus maritimis et mercaturae studere inciperent. Ceterum propter hoc studium ab agricultura alienum fieri non potuisse, quin omnino etiam totum Diipoliorum sive Buphoniorum sacrum, qua erat necessitudine conjunctum cum rebus Buzygeis, altiore suum sensum et pristinam auctoritatem ac dignitatem deperderet, et sua sponte patet, nec non planissime docetur illis Arist. Nub. 985 versibus, ubi sacri nostra nomina vel ad res obsoletas ac ridiculas significandas proverbii loco adhibita occurrunt; cf. Meier. Gent. Att. pg. 46; Bossler. gent. sac. p. 16; Creuz. Symb. IV. 635, 4.⁶²⁾ —

⁶¹⁾ Vid. Bossler. gent. sac. 21. 10 (cf. pg. 28 et 29): „Solonis tempore Eleusis, olim sui juris oppidum (cf. Müller. in prolegom. mytholog. p. 251) cum Attico agro conjunctum, ejusque sacra omnium Atheniensium publica facta sunt. Id demonstrasse Lobeckii meritum est Agl. 214 sqq. Tunc demum etiam accidisse mihi videtur, ut Minerva, Neptunus et alia perantiqua Atticae numina indolem suam arvaalem plane exuerent et agriculturae tutelam magis magisque decedendo Cereri traderent, priscis Atticis ignotae.“ Vid. etiam Momms. Heort. 62 sqq.

⁶²⁾ Praeterea ad elevandam Buphoniorum dignitatem sine dubio etiam multum valuerunt opulenta illa Disoteriorum sacrificia cibaria, quae post victoriam apud Plataeas a Persis reportatam Jovi τῷ Σωτῆρι instituta et totius reipublicae salutis gratia (ἐφ' ὑγείᾳ τῆς πόλεως καὶ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου καὶ τῇ τῶν παίδων καὶ γυναικῶν σωτηρίᾳ: Rang. Ant. Hell. II. n. 793) celebrata cum Diipoliis conjuncta esse putandum est: Hemsterh. ad schol. Arist. Plut. 1176 (Dind.); Boeckh. C. J. I. n. 157. p. 250 et Add. p. 905, Staatsh. II. 120. 130. 136. 139; Momms.

Restat, ut perstringamus, quod de sacro proposito appareat ex ista Welckeri (Felsalt. p. 3 sqq; Götterl. I. 207) et Curtii (Att. Stud. I. 35. 46) opinione, qui Ulrichsium secuti Diipolia dicunt antiquissimis temporibus et a principio non in arce, sed in illo Pnycis nomine vocato colle celebrata esse, quem potius Atheniensium comitium fuisse alii viri docti⁶³⁾ affirmare perseverant.

Et quum quidem sacrum nostrum proprie compositum esset ex duobus, primum quaerendum est, quibusnam illius clivi in locis incruenta atque aetate veteriora Diipolia, antequam iis adjungebantur cruenta Buphonia, peracta sint. Neque ea dubitamus intelligere loca, quae omnino inferiorem collis partem efficiunt et a Welckero Felsalt. p. 18 sqq; a Curtio Att. Stud. I. 23 sqq; a Schoemanno de comit. Athen. 54 sqq. accuratius descripta sunt. Poterant autem ibi incruenta Diipolia, ut patet, solo eo fieri modo, ut primitiae novi frumenti Jovi sacrandae ponerentur in magna illa ara quadrata pro suggestu adhuc habitata, et ut populus feriatas potissimum in planitie declivi versaretur, quae ante hanc aram posita illo semicirculato muro⁶⁴⁾ ex ingentibus saxis exstructo inclusa est. Sed in loco eo, qui in hujus planitiei angulo ad orientem vergente canaliculis quibusdam circumseptus invenitur (Curt. l. c. 25), auctore Curtio (l. c. 43; cf. etiam Bursian. in Pauly. Real-E. I. 1972) et magistratus atque alios primores oppidanos et legatos e vicinis pagis ad festum missos constitisse haud ita falso judicabitur.

Ergo haec opera ea habemus, et ubi incruenta Diipolia facta sint, et quae omnino sola ante Buphonia instituta in sacro Hypati clivo elaborata fuerint; cf. Curt. l. c. 23. 43 sqq. et

Heort. 453 sqq; Müller. Eumen. 188; Herm. Ant. II. 61, 21; Preller. Myth. I. 118; Welcker. Götterl. II. 184.

⁶³⁾ Vid. Ross: Die Pnyx und das Pelasgicon in Athen. Braunschweig 1853; Bursian. in Philol. IX. p. 631 sqq; cf. Literar. Centralblatt 1863 no. 30. p. 712 sqq.

⁶⁴⁾ Hunc murum non minus cum Welckero (Felsaltar. . . p. 23) ad totum clivum e locis circumjectis dignissime efferendum et secernendum, quam ad Athenienses feriatas ab aquilone et cauro colli acriter afflantibus (cf. Welck. Felsaltar. 75; Curt. Att. Stud. I. 30 sqq.) defendendos exstructum opinamur.

Welcker. Felsalt. 21. Nam quominus ea posthac etiam ad celebranda Buphonia usurparentur, eo prohibebatur, quum quod haec opera omnino ad singulas novi sacri peragendas caerimonias parum idonea erant, tum quod fieri non poterat, quin sanctissimam Hypati aram adhuc *ἁμαίμακτον* (cf. Pauly. Real-E. I. 2, 1396. Creuz. Symb. IV. 635, 2) jam bovis mactandi sanguine turpare nefas videretur. Itaque Buphoniis institutis et cum Diipoliis conjunctis omnia ea opera, quae supra vetustissimam aram ingentem atque parietes, quibus in mediis haec moles sita est, saxeos inveniuntur (Curt. I. c. 23), elaborata esse putandum est; cf. Welcker. Felsalt. 21. Nam si ea Buphonorum causa facta esse denegatur, aliud consilium, quo confecta sint, probabile vix exstat, quod afferatur. Nec non cognoscitur, haec opera singulis Buphonorum ritibus satis convenienter assignari posse. Primum enim illud opus cubicum, quod triginta passus post priorem aram ingentem e saxo complanato eminet (Curt. I. c. 23. Welck. Felsalt. 19. 20), aptissimum apparet, ubi primitiis in ara veteriore Jovi sacratis alia quaedam dona frumentaria escarum loco reponebantur et bos gustabat et prosternebatur. Quae quidem hujus alterius arae usurpatio ejus tam situ, quam exigua altitudine demonstratur. Quamvis enim haec ara superne quoquo modo per vim deminuta sit (Curt. I. c. I. 23. 45. Welcker. Felsalt. 21), tamen ejus principalem et integram altitudinem omnino duos pedes excessisse potissimum idcirco non verisimile videtur, quod, si quidem unquam agebatur, ut haec ara deleretur, etiam futurum fuisse patet, ut ea multo magis et funditus frangeretur. Quo accedit, quod prior ara ingens, quamquam ea quoque aut Persicis aut Christianis (Curt. I. c. I. 45) eversoribus excidio digna videri debebat, paene integra est. Sed propter situm alteram aram ad Buphonia retulimus, quod ea post aram priorem laborata invenitur ipsa via directissima: Curt. I. c. I. 39. Welcker. Felsalt. 20. Nam sine dubio id eo consilio factum est, ut indicaretur, has duas aras ita unius loco et instar esse, ut in earum posteriore tantum perficiatur, quod in priore fieri nefas sit. Illum sulcum vero, qui in saxum incisus posteriorem aram cingit (Curt. I. c. 23), infissum putamus ad excipiendum bovis sanguinem (cf. Lasaulx.

Sühnopfer 22, 226), quo fortasse antiquitus et ipsa ara et populus feriatus aspergebatur (Lasaulx. l. c. 22, 227). Quamquam etiam est, quare hanc fossulam immo ad aram a reliquo solo saxeo religiose separandam ductam esse censeas. Deinde ista opuscula rectis angulis non ita longe ab ara posteriore in parte ejus ad orientem vergente effecta (Curt. l. c. 23), fortasse eum finem habebant, ut ibi acueretur securis sacrifici et sacerdos ὁ Δαιμόνης suo munere fungeretur⁶⁵). Tum ingens saxum caesum a Welckero in Felsaltar. . pg. 21, a Curtio Att. Stud. I. 26 descriptum, quum valde esset conspicuum, locum habemus, ubi bos corio effarto redivivus statuebatur.⁶⁶)

Jam vero, sacrum nostrum tali modo in sacerrimo Jovis Hypati colle olim peractum esse comprobato, si quaeritur, num quid ex hac antiquissima celebrandi ratione colligendum sit de Diipoliis celebratis in arce⁶⁷), ante omnia verisimile videtur, illam Jovis Hypati aram ante Erechtheum auctore Pausania (I. 26, 6) positam cum nostro Diipoliorum sollemni conjungendam esse atque ita quidem, ut in ea quoque, sive ante liba et grana in Poliei ara reposita, sive post hoc sacrificium, earum rerum similia dona frumentaria incruenta (pari quidem ratione inter has duas Jovis aras intercedente ac quae olim altaribus in Pnycis colle positae fuerat) sacrata esse existimetur⁶⁸). Prae-

⁶⁵) Praeterea carnis bubulae ad coenam sacrificalem parandae causa etiam illud opus perfectum arbitramur, quod recta et prioris et posterioris arae regione in media planitie declivi positum erat: Curt. Att. Stud. I. 17.

⁶⁶) Ista tria foramina rotunda et illa zothecca, quam ante haec foramina in saxum terebrata inveniuntur (Curt. A. St. 23. 34; Welck. Fels. 10), ac praeterea multae illae aediculae e rupe excisae (Curt. A. St. 34. Welck. Fels. 10) hic praetermitti possunt, quia omnia haec opera sine dubio demum aetate postera, quum Diipolia jam in arcem translata essent quumque Jovi Hypato in sacro colle valetudinis gratia sacrificari soleret, elaborata sunt; Curt. A. St. I. 34; Welck. Fels. 10.

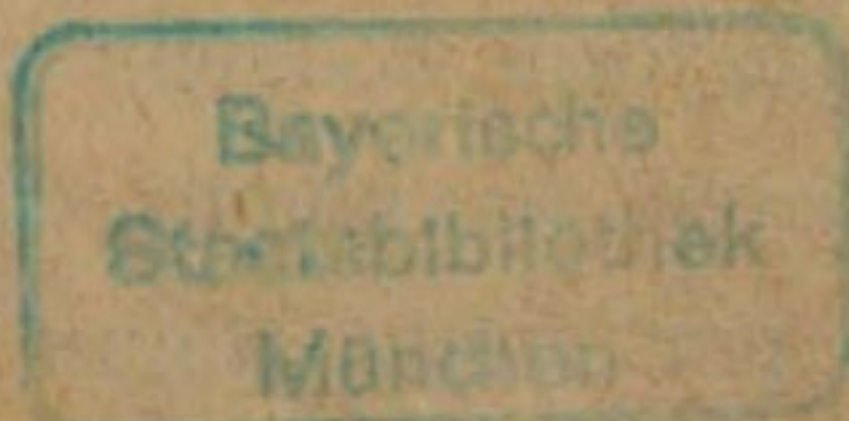
⁶⁷) Qui quaerunt, quo tempore et qua de causa factum sit, ut Diipolia a sacerrimo Hypati colle in arcem traducerentur, non temere in iis acquiescent, quae jam Welckerus (Fels. 14) et Curtius (A. St. 47) de hac re opinati sunt.

⁶⁸) Similiter rem intelligere videtur etiam Momms. Heort. p. 449. 451.

terea autem de illa sella marmorea, cujus jam supra mentionem fecimus, sequi videtur, primum ut sacerdos *o Βουτύπος* vel *o Βούτης*, quum sacras suas res in utraque ara sacrificaverat, in hac sella consideret ibique maneret, usque dum bovem sceleratum prosternere debebat, deinde ut eadem haec sella non ex theatro ⁶⁹⁾, ut vult quidem K. Keil. Phil. Suppl. II. 630 sqq., in arcem subducta sit, sed ab initio in ea, atque ob id ipsum, ut *ὁ Βουτύπος* in Diipoliis celebrandis ibi bovis scelus expectaturus sedem caperet, collocata fuerit; cf. Momms. Heort. 451.

Ceterum hanc Jovis Hypati et Poliei ararum sacrificiorumque conjunctionem a nobis propositam iis, quae supra de Hypati cultu cum Poliei confuso opinati sumus, non minus ipsam confirmari quam vicissim huic opinioni quandam fidem addere, facile ad intelligendum est. —

⁶⁹⁾ Sellae honorariae, qua in theatro sacerdos noster *Βουτύπος* sedere solebat, inscriptio erat: *ἱερέως Διὸς Πολιέως*. Vid. Jahn. G. Pol. p. 4, 3. Cf. huj. lib. adn. 11.

Scriptoris vita.

Natus sum Oscarus Band Lucenae a. d. IV. Id. Oct. anni h. s. XXXIX. patre Joanne, matre Minna e gente Hesse. Fidei addictus sum evangelicae. Usque ad aetatis annum tertium decimum ab ipso patre literarum elementis imbutus primum gymnasium Torgoviense per quinque annos, deinde per duos annos Vitebergense frequentavi. Vere a. LV. maturitatis, quod dicunt, testimonio instructus Halas me contuli ibique studiis maxime philologicis operam navavi per quattuor spatia semestria scholis adjutus vv. dd. Bernhardyi, Bergkii, Erdmanni, Schalleri, Haymii, Schadei. Halis vere a LXII. relictis universitatem adii Erlangensem, ubi sex menses Keilii scholis atque exercitationibus philologicis interfui. Autumno ejusdem anni quum Halas revertissem, iterum ac per duo quidem semestria Bergkium audiui, cui viro doctissimo quum pro omni qua mea studia auxit atque confirmavit opera, tum quod in societatem suam philologicam sodalem ordinarium me recepit semper gratiam habebo quam maximam. Tum Mon.-Gladbachii inde ab autumno a. LXIV. per unum annum et dimidium magistri munere perfunctus vere anni LXVI. Bonnam me contuli, ut intermissa studia recolerem et facultatem docendi mihi acquirerem. Qua quidem aestate anni LXVII. comparata protenus in scholam Elberfeldensem vocatus sum eam, in qua potissimum rerum ad vitam communem spectantium doctrina traditur. Sed jam vere anni sequentis scholae regundae praefectus sum Kyricianae, eique muneri usque ad aestatem anni LXIX. praefui, quo tempore mihi gubernatio scholae Straussbergensis oblata est. Gubernata vero hac schola per quindecim menses tandem mihi contigit, ut autumno anni LXX. docendi muneri praeponerer Berolini, ex qua urbe studiorum praesidiis ornatissima cedere numquam — hoc optamus — nobis fatum sit.

Ser. Berolini IV. Cal. April. a. MDCCCLXXIII.

Buchbinder-Lehrwerkst
Nikolausheim
Dürrlangen bei Günz

Band, Oscar

De Diipoliorum Sacro Atheniensium Diss. philol

Halae Sax. 1873

Ant. 28 g

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11156758-8